

גליון
באר
הברכה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

דברים (ת"ב)

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת דברים - תשעה באב

- א מאמינים בני מאמינים - אף כשאין המצב מאיר לו פנים.....
- ב דאגה מנין - כל דאגה חינם היא, שהרי הכל ביד ה'.....
- ז ומי שחטא ישוב - לעולם אל יתייאש מן התשובה.....
- ח נותן לחם לכל בשר - פרנסה מן השמים.....
- י בין אדם לחברו - אהבת ישראל, הרחק מהמחלוקת.....
- יד ועשית הישר והטוב - על ידי אהבת חינם יבנה המקדש.....
- טז דברו על לב - לחזק לבות בני ישראל ולעודדם.....
- יח רב לך שבת - קדושת שבת בכלל ובפרט בימי בין המצרים ושבת חזון.....
- כ כי הם חיינו - מעלת לימוד התורה, בפרט בימים אלו.....
- כב בכה תבכה - להיות מיצר ודואג על חורבן הבית ועל גלות ישראל.....
- כד ועדיין לא נושענו - כאילו נחרב מחדש בכל שנה.....
- כה קרא עלי מועד - קרבתנו אל ה' ביום זה, והעבודה מתוך שמחה.....
- כח ציפית לישועה - האמונה שהוא אלוקינו והוא יושיענו.....
- ל לא תלו בטחונם - חורבן הבית והגלות בגלל חסרון הבטחון.....
- לא תפילות במקום תמידים - במעלת התפילה, והיא לנו במקום קרבנות.....
- לב בכיה אחת - בכח התפילה למנוע את החורבן, ובפרט כשהיא 'ממעמקים'.....

פרשת דברים

הרחמים, אינו נחשב 'מאמין' - שהרי הכל ברור לנגד עינינו וכמה 'אמין'... וזה פירוש הכתוב - ובדבר הזה כלומר המאמין בה' רק כאשר הכל נהיר ובהיר כשבידו להראות באצבע - זה א-לי, בהנהגת רחמים, וכגון שנעשו לו ניסים ונפלאות כמו במדבר אשר ראית, אז אינכם מאמינים, אמונה כזאת אינה נחשבת אמונה, ומי נקרא בעל אמונה, זה האיש המתחזק להאמין בה' גם כשנראה לו שהבורא הסתיר עצמו ממנו^א, בהנהגת דין

מאמינים בני מאמינים - אף כשאין המצב מאיר לו פנים בפרשתן (א לא-לב), 'ובמדבר אשר ראית אשר נשאלך ה' אלוקיך... ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלוקיכם'. ותמוה, מהו 'ובדבר הזה', היה לו לומר 'ואתם אינכם מאמינים', ומבאר הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (אגרא דכלה ד"ה ובדבר) דעיקר עבודת האדם היא האמונה בה' בכל מצב, כי מי שמאמין בה' רק כשהנהגתו עמו ברחמים מגולים והוא רואה את הנהגת

א. מסופר על הגה"צ רבי מרדכי פאגערמאנסקי זי"ע אשר היה בימי המלחמה הנוראה בגטו קובנא, באחד הימים יצא לרחובה של עיר ומצא כמה יהודים שבורים ורצוצים עד עמקי נשמתם, שאלם ר"מ, לעצב מה זה עושה, תמהו השניים וכי לא ידע רבינו באיזה מצב הננו שרויים... נענה ר"מ ואמר, שמעו נא רבותי... שתים אשאל מכם, ועל שניהם תודו לי, הנה בסמוך אלינו עומד אחד מחיילי הרשע, האם זה נכון שברצונו להרוג יהודים, ענו השניים, בוודאי, הרי זה כל תאוות לבו. עוד אשאלכם, ואם אכן ימלא את תאוותו ויהרוג כמה יהודים ללא כל 'פקודה' האם מאן דהו יעמידהו לדין על כך, השיבו השניים, לא ולא, שמא תאמרו לי, מדוע באמת אינו עושה כאוות לבו, הורג ושופך דם כמים, הרי 'רצון' יש לו ומאידיך 'מורא מלכות' אין עליו, נתלהב ר"מ והסביר, בעל כרחך תאמר, כי הקב"ה נמצא עמנו והוא כביכול אומר לו, לא, לא, אל תהרוג, וממילא אין בידו עשות מאומה, אם כן, כשהוא כן הורג אין זה אלא רק כי הקב"ה עשה זאת, וכלל וכלל לא החייל, שלא הרשע ממית אלא הוא שלוחו של המקום ב"ה. יהודים הללו ניצלו מהמלחמה, ואח"כ הודו ואמרו שדיבורים הללו ליוו אותם בכל עת, ומאז לא ראו כלל חיילים וכו', רק את ה' עומד לצידם ומחליט עבורם בכל רגע ורגע מה יקרה עמהם.

ומקרא מלא דיבר הכתוב (איכה ג' לו) 'מי זה אמר ותהי ה' לא ציוה', ופירש רש"י, 'ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה היא שהיה לי, אין זאת, כי אם, בין רעות בין טובות - מי זה אמר ותהי אם ה' לא צוה'. ידוע שהגה"ק רבי חיים מיכאל בער ווייסמאנדל זצוק"ל פעל גדולות ונצורות בימי 'המלחמה' הנוראה, והציל אלפי אלפים מאחינו בני ישראל מציפורני הרשעים ימש"ו, אמנם, אינה ה' לידו אפשרות להציל עוד כמאה אלף איש, ולדאבון לב היו מפריצי בני עמנו שבפעולות שונות גרמו למנוע הצלה זו. הדבר גרם לרבי מיכאל בער צער גדול וייסורי הנפש, ולא הצליח למצוא נוחם לנפשו, בצר לו נכנס אל הרה"ק הרי"צ מליובאוויטש זי"ע ושפך בפניו את כאב לבו - על דם בני ישראל שנשפך, בו בזמן שכבר היו סמוכים ונראים אל ההצלה, אלא שה'רשעים' מנעו זאת. הרי"צ הקשיב לכל דבריו בדומיה, ובסיימו נענה אליו בשלהבת אש - און ווער האט דאס אלעס געטאהן (מי הוא זה אשר עשה כל זאת), כאומר, הרי הכל נעשה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, אף הרשעים לא היו יכולים לעולל אם לא שכך היה רצון הבורא, ואין לנו שמץ השגה בהנהגת ה'. וסיפר רבי מיכאל בער שאז הפיח בו רוח חיים, ובכוחות מחודשים הקים את 'ישיבת נייטרא' לשם ולתפארת.

סיפר אחד מזקני הדור מחסידי באבוב, כי בימי המלחמה איבד את כל בני משפחתו, ב"ב וצאצאיו, ואף רבו נתעלה לשמי רום, והיה שבור ורצוף עד עמקי נשמתו ולא ידע לשית עצות בנפשו. עד שנגלה אליו הרה"ק ה'קדושת ציון' זי"ע בחלום הלילה, והתמרמר בפניו על רוע המצב, ויען לו הרבי, שמע נא פירוש דברי הכתוב (דברים י"א יז) 'וחרה אף ה' בכם'. כי אף במצב של וחרה אף - אף בעת זעם וחרון אף, הרי ה' בכם - הקב"ה שורה בתוכם כדכתיב (תהילים צ"א טו) 'עמו אנוכי בצרה', ומשגיח עליכם בהשגחה פרטית ומדוקדקת. דברים אלו הפיחו בו רוח חיים והחזיקו אותו בכל הזמנים הקשים.

בסוף שנת תש"ג נערכה אסיפת רבנים, וישב שם גם יהודי פליט מניצולי ה'מלחמה' שתיאר בפני המשתתפים את הזוועות הנערכות בבני ישראל דבר יום ביומו בירופ (אירופה), ובסוף דרשתו נענה ביגונו ובלבולו כי רב זיי טוהען און ער שווייגט' (וכל זה הם עושים והוא הקב"ה שותק)... נזדעק הגאון רא"ז מעלצער זצ"ל בכל כוחו זיי טוהען...

באר הפרשה - פרשת דברים

חבילות צרותיו, ומה לו להתאונן כל כך, ישליך על ה' יהבו - משאו, והוא יכלכלהו^ד.

וייסורים, והוא מאמין שהקב"ה עושה את כל המעשים לטובתו השלימה^ג, זה עולה במדרגה להיקרא בעל אמונה^ג.

וענין זה רמז הרה"ק ה'תולדות יעקב יוסף' זי"ע (פר' צו, חוקת ועוד, בשם ה'אלישיך') בדברי ההפטרות (לפרשתן, ישעי' א ג) 'ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן', בדברים אלו מוכיח הנביא את בני ישראל מדוע לא התבוננו מי מפרנסם וממלא כל מחסורם, ולכאורה צריך ביאור, בשלמא טענה הראשונה - ידע שור קנהו, טענה היא - מדוע השור יודע מיהו בעליו, ואילו בני ישראל אינם מכירים בצורם וקונם, שהוא בורא ומנהיג את כל הברואים. אבל הטענה הב' - וחמור אבוס בעליו, מה טענה היא זו על בני ישראל שאינם יודעים היכן מונח מאכלם, וכי מנין להם לדעת היכן מונח מאכלם ושתייתם. אלא,

דאגה מנין - כל דאגה חניס היא, שהרי הכל ביד ה' בפרשתן (א יב), 'איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם', וברש"י, 'משאכם - מלמד שהיו אפיקורסים'. וצריך ביאור, היכן מרומז בתיבת משאכם שהיו אפיקורסים, יש שביארו, כי אכן, המרגיש משאכם - שהמשא שלו הוא, שהוא נושא לבד את עול פרנסתו, את עול הרפואה, עול השידוכים, עול החינוך והנחת, עול הבית על כל צרכיו, ושאר הצטרכויותיו המרובים, ובעצמו נושא את משא צרותיו הקשה עליו מנשוא, הרגשה זו אפיקורסות גמורה היא, כי המאמין בה' יודע אל נכון שהקב"ה נושא על גביו כביכול אותו ואת כל

ער טוהט. זיי טוהען... ער טוהט. (כלומר, וכי 'הם' עושים... והרי 'הוא' עושה את הכל) בחשבון ממעל שאינו מובן תמיד ליושבי הארץ קרוצי חומר.

ב. דוגמא לדבר הוא מה ששמעתי מאחד מחבורתנו בעי"ת בית שמש יצ"ו, אשר בימי ה'סגר' והמצור שהוטל על כמה שכונות שם, הוצרך לצאת לשכונת 'חפציבה', אך בעמדו ב'מחסום' עצרו השוטר ולא נתן לו עבור בגבולו, ניסה לדבר אל ליבו שהוא הולך לקנות דבר לצרכי בית הכנסת, אך דבריו נפלו על אזנים ערלות באמרו - כך הן ההוראות... עבר שם אחר ושאלו אודות הדין ודברים שהיו לו עם השוטר, וסיפר לו שהוא נזקק לעבור ל'חפציבה' והשוטר מנע בעדו, הראה לו ההלך שניתן 'לחצות את הגבול' דרך רחוב פלוני, ואכן, הלה פנה לאותו רחוב והחל לרדת במדרגות, והנה לנגד עיניו עובר ידידו אשר שקע בחובות גדולים, ולפני כשנה שילם עבורו 'ערבות' על ההלוואה בסך \$1,000, ומני אז לא ראה אותו... וכמעט שלא בירך 'מחיה המתים' והזכיר לו את החוב ואכן הבטיח לו שיחזיר לו בקרוב... באותה שעה ראה בחוש כיצד הקב"ה הוא שהכניס בלב השוטר להתעקש שלא יעבור והכל בכדי שיפגוש את בעל חובו... ולטובתו היה כל טורח הדרך...

ג. ועי"ז גופא ממשיך עליו חסד ורחמים, וכמו שפירש הגה"צ רבי משה מידנער זי"ע בלשון הכתוב בפרשתן (ב ז) 'ה' אלוקיך עמך לא חסרת דבר', שכאשר יודע בליבו כי ה' אלוקיו עמו שוב לא יחסר דבר, כי כלום חסר דבר בבית המלך (הובא בתורת אבות).

ד. מעשה בעני שהיה מהלך בצידי הדרכים כשתרמילו על גבו, עבר לידו אחד העשירים כשהוא נוסע במרכבתו ההדורה, וראה את ההלך עייף ויגע מעמל הדרך והמשא, לכן קראו לעלות על עגלתו, והנה הוא רואה שאף בשהותו על העגלה ממשיך ההלך לישא את משאו הכבד על גבו - וכל גופו כואב מטורח המשא, תמה העשיר בפניו - מדוע לא יניח מע"כ את תרמילו וחבילתו הכבדה על קרקע העגלה, ויען המסכן, וכי לא די בכך שהנני מטריח את מע"כ לשאת אותי מרחק גדול כזה, האם יש צדק בכך - שאעמיס גם את משאי על עגלתך, אין זה אלא מן היושר שהעגלה תישא רק אותי, ואילו את המשא הכבד אשא בעצמי... נצטחק העשיר, ואמר, שוטה שכמותך, וכי כעת אין עגלתי נושאת אותך ואת תרמילך גם יחד, אינך מועיל במאומה בנשיאת המשא בעצמך, מדוע תיגע לריק להחזיק המשא עליך.

כיו"ב, אדם הדואג - שאינו משליך כל יהבו על ה', בחשבו - לא אטריח כל כך את הבורא - אלא אשא בעצמי חלק מדאגותי, ובזה אסייע לבורא כביכול לישא אותי... הרי זה שוטה גמור... כאותו הלך שחושב שמיקל מעל גבי העגלה, הרי אף לדברך - עדיין אתה וכל משאך נמצאים כביכול על הקב"ה, ומדוע תיגע לריק בדאגות מיותרות...

(כע"ז בח"ח עה"ת בשלח, עמוד קה).

על החורבן ביותר עלינו להעמיק במחוננו בא-ל הטוב, לסמוך עליו ולהסיר דאגה מן הלב, כי שורש החורבן הוא חסרון האמונה ואותה 'בכיה של חנם'. וכדאיתא בגמ' (תענית כט.), כתיב (במדבר יד א) 'ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא', אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו היום תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני קובע לכם בכיה לדורות. והרי, ששורש חורבן הבית ומקור כל הגלות המר הלז על חסרון האמונה בא לנו, שהרי זו הייתה 'בכיה של חנם' שלהם - שהתרעמו על ה' כמו שנאמר בפרשתן (א כז) 'ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת

כך ביאורו של מקרא, החמור אינו הוא על אבוסו כי הוא יודע שבעליו יספק כל מחסורו, כיו"ב בא הנביא בטענה לבני ישראל, מדוע הנכם דואגים על פרנסתכם, במאכל ומשתה, וכל מחסורכם, ואינכם סומכים על ה' - הזן את העולם כולו, ומי שהאמונה מושרשת בלבנו, יודע אל נכון שאין לו כל סיבה לדאוג דאגת הפרנסה הניתנת לו ממילא ע"י הקב"ה.

ואף שעבודת ההתחזקות באמונה היא עבודת החיים, ואין לך רגע ורגע שאינו מחויב להשריש בעצמו אמונת אומן בהקב"ה, אך בימים אלו שאנו מתאבלים

ה. והמדמה בנפשו כי בידו הדבר - להשיג את פרנסתו בדרכים הנראים לו, אין הברכה מצויה במעשה ידיו, והמבין יבין... וכך הווה מעשה באחד שפנה באמצען של 'תשעת הימים' אל הגאון הגדול רבי משה פיינשטיין זצוק"ל ושאלתו בפיו, הרי בימים הללו יש למעט במשא ומתן, אלא שכעת נזדמן לו הצעה לביזנעס (עסק) גדול עם כמה עשירי עכו"ם, ומניעת עסק זה הוא הפסד ממון עצום, התיר לו ר' משה לגמור את העסק לברכה. מכיוון שקיבל היהודי 'היתר' הוסיף לשאול האם מותר לו לגלח את שערות זקנו אשר צימח בשלושת השבועות, בכדי שיראה מכובד יותר בעת פגישתו עם הגויים, אך את זאת לא התיר לו ר' משה בשום אופן. אמנם כשבא למעשה התיר היהודי לעצמו וגילח זקנו.

בעת שבתו עם הנכרים, וכבר עמדו 'לסגור' את העסק, שאלוהו הגויים, מנין לנו שהנך ישר ונאמן, אולי רמאי וגנב אתה, ענה הסוחר, הלא יהודי אנכי, ובני עמנו ידועים כאנשים נאמנים ומהוגנים. אמרו לו הגויים, אם יהודי אתה מדוע איננו רואים בזקנך זיפי שערות - שהרי אסורים אתם בגילוח בימים הללו, ואם לדתך אינך נאמן ואת הלכותיה אינך מקיים, וכי לנו תהיה נאמן... ומה לנו לעסוק עמך, הגויים הלכו להם וכל העסק התבטל, ללמדו לקח טוב, שעושר והון מה' הוא, ואי אפשר להרוויח אפילו מאומה כשפועלים אפילו כמלא נימה נגד רצונו יתברך.

בדרך צחות מספרים על אחד ששימש כבעל תפילה בקולו הנעים באחת מהקהילות המפורסמות, בשנה אחת בהתקרב ימים הנוראים אמר החזן לרב הקהילה הנה לרגל ימים הנוראים עשיתי 'ריבונו של עולם' חדש, כשכוונתו על התפילה 'ריבונו של עולם' שאומרים בעת פתיחת הארון - שהלחין עליה נעימה חדשה, ענהו הרב הישמר לך כי עוד טרם שאתה ה'חזן' תעשה 'ריבונו של עולם' חדש יכול הריבונו של עולם לעשות חזן חדש... וכוונת הדברים ללמד לאדם לזכור בכל עת שהוא וכל אשר לו תלויים בידי של הקב"ה, ואין בידו עשות מאומה אם אין הקב"ה בעזרו.

1. מן העניין להביא יסוד גדול בעניין הבטחון הנוגע ביותר לזמן הזה, שהנה נאמר (קהלת ז יז-יח) 'אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתך, טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ירך כי ירא אלוקים יצא את כולם', וביאר ה'מצודות דוד' וז"ל (בשינוי קצת), אל תרשע הרבה - אם בא לך דבר המחריד אל תחרד יותר מדאי ולא תבלבל דעתך, כי 'למה תמות בלא עתך' - כי החרד ביותר הנה החרדה ממיתו. ומאידך 'אל תהי סכל' - לבלי הרגיש כלום בדבר המחריד, שגם ע"ז נאמר למה תמות בלא עתך, שמי שאינו מרגיש כלום אינו נשמר מדבר המחריד והמות נכון בידו. אלא טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ירך, ר"ל שיחרד מדבר המחריד ויאמן הלב לבל ירגיש הרבה להטריד ביותר, כי החרד ביותר הוא כאלו מסיר בטחונו מה', ומי שאינו מרגיש כלום הוא כאלו אינו חושש על גזרת המקום אשר שלח עליו החרדה, אלא ירא אלוקים יוצא ידי שניהם מעט להחריד ומעט לאמץ הלבב. אמנם זאת ה'חרדה' לא תהא מאותו הדבר המחריד אלא מגזירת המקום אשר שלח עליו החרדה, וכמו שכתב הרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע (בעת מגיפה, הובא באמרות משה באגרות קודש' מכתב ג) שלא יעלה שום פחד ויראה רק מה', ולא מהדבר ר"ל, וד"ל, כי היראה היא מהמסבב ולא מהסיבה ר"ל.

2. ובזה פירשו דקדוק לשון הכתוב (ירמיה ח כג) 'מי יתן ראשי מים וְעֵינַי מִקוּר דַּמְעָה', שתלה מי הדמעות ב'ראש', כי אכן וודאי שפלגי מים תרד עיננו, אם על שבר בת עמי, ואם בתפילה, אך אותם דמעות צריכות להיות מתוך התבוננות ב'ראש', ושלא לבכות על דבר שאין בו צורך ולהתאונן בבכיה של חנם'...

באר הפרשה - פרשת דברים

החורבן הוא ההתחזקות באמונה בהקב"ה אבינו אב הרחמן השוקד בכל עת ובכל שעה על טובתנו, ושלא לבכות בכיה של חנם'.

ואל תשיבני, וכי לבכייתי תקרא 'בכיה של חנם', הרי מצבי קשה מנשוא, הסתיר ה' פניו ממני, כי באמת חנם חנם תיחשב בכייתך, שהרי גם בני ישראל היו באותה שעה 'בלילה ההוא' - בזמן נסיון והסתרה,

ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו, ולא האמינו שיביאם אל ארץ טובה, ומכיוון שפגמו באמונתם השלימה שהקב"ה נמצא עימם תמיד בכל מצב", נסתבב החורבן הנורא, וכדאיתא במדרש (במד"ר טו כ) 'ותשא כל העדה ויתנו את קולם, זה שאמר הכתוב (ירמיה יב ח) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, אותו קול שבכיתם גרם לכם להיות שנואין', ונקבע בכיה לדורות. ונמצינו למדים שמעיקרי ה'תיקון' על

ח. מעשה שהיה באחד מימי 'תשעה באב' בשנות 'המלחמה', כפי שהעידה אשה אחת מנכדי הגה"ק רבי הלל מקולמייא זי"ע (בת חתנו ר' יצחק אייזיק ליכטנשטיין זצ"ל), אשר נלב"ע לפני כמה שנים, שהפרידו אותה כמו ריבי רבבות מאחינו בני ישראל מאמה ובעלה, והכניסוה לאחד המחנות, בהגיע יום תשעה באב הוציאו את כל דרי המחנה לחצר תחת כיפת השמים - ואותו היום יום בהיר בשחקים היה ללא שום זכר לעננים. הרשעים ימ"ש ציוו עליהם לישב על קרקע החצר שהייתה מחופה באבנים משוננות ומחודדות בכדי שידקרו אותם ברגליהם, ועל כולנה העמידו מנגנים בכלי זמר - במינים ועוגב וכל צלצלי שמע, בכוונה תחילה לדכאותם ביום המר והנמהר תשעה באב עד דכדוכה של נפש. אשה זו לא הייתה יכולה לסבול השפלה נוראה זו, ומתוך מעמקי לבה זעקה אבינו שבשמים לא למעני עשה, ואף לא למען כבוד עמך בית ישראל, אלא למען כבוד שמך יתברך ויתעלה, פתח נא את ארובות השמים וירד 'שלאקס רעגען' (גשם חזק בלשונם באונגריין) ויפסק חילול השם הנורא הזה. תוך כמה דקות נראו עננים כבדים בשמים, ויפתח ה' את ארובות השמים והחלו לרדת גשמים עזים עד אשר כל הרשעים הבריחו עצמם ומנגניהם אל תוככי הצריפים, אז נשמו גם כל היהודים לרווחה כשיכלו להיכנס אל תוככי צריפם. וסיפרה אותה אשה, שממעשה זה שאבו חיזוק במשך כל תקופת המלחמה להאמין כי אבינו רוענו משגיח עלינו על כל צעד ושעל - בראותם שבתוך הסתר הפנים הגדול והנורא, שומע הקב"ה את שוועת הזועקים אליו.

ט. מענין לענין, בספר אמרי שפר להג"ר שמעון דייטש זצ"ל (תלמידו של החת"ס זצ"ל שעלה לארה"ק) מביא על דברי הגמרא (ברכות ט:) 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה', 'ששמע לימוד שיחת חולין' ממורו החתם סופר זצ"ל דביום תשעה באב מתפלשין בעפר ויושבים על הארץ, ואחר אמירת איכה והקינות קמים כל בית ישראל מן העפר ומן הבכי ואומרים 'עלינו לשבח לאדון הכל וכו' שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה', והרי לכל הארצות ואומות הוא טוב יותר מאצלנו, ואמירת תפילה זו בכל ימות השנה אינו חידוש כשאין אנחנו מתמרמרים על אבדן מולדתנו וארצנו, אבל החידוש הוא דאפילו ביום תשעה באב יום החושך ואפילה ג"כ אנחנו משבחים ומודים שלא עשנו כגויי הארצות ולא שם חלקינו כהם. ומתוך הדברים למדנו, כי גם בזמנים הקשים ביותר עדיין עלינו לשבח לאדון הכל ולהודות לו על רוב חסדיו אשר גמלנו וגומלנו תדיר.

י. עדות נפלאה העיד הגה"ק מרן ה'חתם סופר' זי"ע על מורו הגה"ק רבי נתן אדלער זי"ע בהאי לישנא, ביצקי מים על ידו [של מורי] בתחילת בואו לבאסקאוויטץ ולא היה לו כי אם בן קטן ובת אחת כמו י"ב שנה, אהובה לו במעשיה כאמה כן בתה אי אפשר לספר בשבחה, ובעוה"ר מתה שם, ולא דמע עינו, והיה מצדיק את הדין בשמחה גדולה ונפלאה אשר לא ראיתי ממנו דוגמתו בתפילת שמחת תורה, אך ביום השבת פרשת וירא היה רגיל לעלות כהן ולמפטיר בכל שבת, וגם באותו שבת שבתוך השבעה לא מנע עצמו מהנ"ל, אך באמרו ההפטרה זלג דמע א' מעיניו וקבלו בידו, ומיד חזר ונהפך לאחר ושוב לא נראה בו רמז עצבות, ולא הזכיר שמה כלל, ולא היה לו ולד אחר לעולם, עכ"ל (נדפס בליקוטי תשובות חלק המכתבים סימן ט). הגם כי מדרגה כזו גבוהה היא עד מאד, מ"מ ללמדנו יש בזה כיצד לקבל כל חד וחד במדרגתו ובמקומו את הנהגת הבורא באהבה ובשמחה.

שמעתי מדודי כ"ק אדמו"ר רבי שמעלקא מלעלוב שליט"א ששמע מבעל המעשה ה"ה הגה"צ הנודע בשערים ר' מנשה ראזענפעלד זצ"ל, וכך הוה מעשה, ר' מנשה הצטרף לנסיעה עם הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקארלין זי"ע כדי לשמשו על האניה בלב ים בדרכו לביתו (מארה"ק לפולין). וכיוון שהיה לר' מנשה 'סדר היום' מסודר להפליא - כשהוא משכים קום בשעה 3-4 לפנות הבוקר וממלא את כל יומו בשיעורים וסדרים, וכאן מחמת טלטולי הדרכים (ושימושו את הרבי) נשתבשו לו סדריו, נאנח ר' מנשה ואמר 'רבש"ע, ווען וועט זיך עס שוין ענדיגן און אריבער גיין'

החלונות, ומראה לנו בעיני בשר ממש את 'השגחתו' בהארת פנים שכל החשכות הייתה חסד עליון להצילנו מכל רע ולהיטיב לנו בכל מיני טובות¹, וללמד על הכל כולו יצא - אף בשאיננו רואים זאת בעיני בשר, לדעת ולהאמין כי הכל בחשבון לטוב לנו כל הימים. ובוה יפסיק מלבכות בכיה של חנים², כי יהיה 'נכון לבו בטוח בה' סמוך לבו לא יירא' (תהלים קיב ז-ח)³.

זכה כתב בספר 'אגרת השיול' (להנה"ק רבי חיים אחי המהר"ל מפראג, אות א) כי בכל 'מגילת איכה' לא

ומ"מ אמרו חז"ל על מצב כזה שהוא 'בכיה של חנים', והיינו מעמא כי הקב"ה מנהיג עולמו בחסד וברחמים, ועינו פקוחה על כל בריותיו בכל עת ובכל שעה, 'מציץ מן החרכים משגיח מן החלונות' על כל העולם כולו, והוא מנהיג את כל הברואים בחוט של חסד, ואף בשעה שאין נראה כן בעיני בשר, הרי אנו 'מאמינים בני מאמינים' שהכל מונהג ומושגח בהשגחה פרטית, להיטיב עמנו בכל עת ובכל שעה, ואין דבר הנעשה בעולם מעצמו, כי לא בסתם יארעו כל מיני מקרים ומארעות בעולם אלא 'הכל בחשבון'. ופעמים שהקב"ה פותח את

(רבש"ע, עד מתי, אימתי יגמרו ויעברו מעלינו כל אלו הטלטולים), והיה הדבר תוך כדי הילוכו עם הרה"ק רא"א, כשמוע הרה"ק את דבריו עמד מלכת ואמר לו במעין גערה 'א איד דארף נישט וועלען איבער קומען נאר אלעס מקבל זיין באהבה ובשמחה' (לא ימתין איש יהודי שיעברו מעליו זמני הקושי, אלא אדרבה יקבלם באהבה ובשמחה), וכה אמר ר' מנשה שהדברים נחקקו בלבו, ומאז לא התאונן במשך כל ימי חייו על שום דבר ומקרה שאירע לו.

יא. וכן הדברים אמורים לכל צרה וצוקה המתרחשים ובאים על האדם, לבל ירך לבבו בראותו כל הרפתקאי דעזו עליו, וידע כי כל הנעשה בעולם לטובתו ול'עלייתו' הם באים. ויובנו הדברים עפ"י 'מעשה שהיה' בסוס נאמן לאדונו, הלה היה עובד יומם ולילה עבור האדון 'כמו סוס', האדון שנהנה מההכנסות שהסוס מכניס ל'אוצרו' בעבודתו המסורה היה מרבה להיטיב עמו כגמולו הטוב, מאכילו ומשקהו ממיטב מאכלי הסוסים, ואף בית מדור ללון העניק לו כראוי וכיאות לסוס שכמותו... עברו הימים והשנים, והסוס החל להראות סימני זקנה, כוחותיו כבר לא עמדו לו, ומזמן לזמן הרגיש הבעה"ב כי 'הכנסות' הסוס פוחתות והולכות, ואילו ה'הוצאות' סביב מאכלו ומשקהו לא פחתו במאומה, וכבר חישוב בעה"ב 'לשלחו בגט שחרור' - 'וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול'... אבל מחמת הכרת הטוב לא הפקיר את סוסו נאמנו משכבר הימים. עד שביום בהיר הילך הסוס ברחובה של עיר ולרוב זקנותו לא ראה כהוגן ונפל ל'בירא עמיקתא' (בור עמוק) חמישים אמה, ואך בנס נשאר לחיות, עתה עלה בדעת בעה"ב - אכן, עד היום ריחמתי על סוסי הנאמן ולא שלחתי לחפשי - אבל בזו השעה משאירע לו כן מותר לי לקיים בו 'רק לא ירבה לו סוסים' (דברים יז טז), ו'שם תהא קבורתו'... פתח בעה"ב ב'לשם יחוד' לקיים מצוות 'קבורה', נעמד על שפת הבור והחל משליך לתוכו עפר למען יכוסה כל גופו וראשו כדת וכדין... הסוס שעמד בתוכי הבור הביט ממטה למעלה בתדהמה ותימהון על בעליו, מדוע מכסני מר בעפר... והבעלים בשלו - מריק לתוכי הבור שקי עפר בזה אחר זה... ועדיין מביט עליו הסוס בעיניים מלאות פחד ובעתה עד... שראה הבעלים כי בכל פעם שהוא משליך עפר לתוך הבור קופץ הסוס לגובהו של בור, וכן יעשה שוב ושוב... מתחילה לא הבין הבעלים לשמחה וריקודין הללו מה זו עושה. עד ש... ראה כי הסוס הולך ועולה מעלה מעלה, עד שיצא מן הבור כשהוא בריא ושלם בכל רמ"ח ושס"ה, או אז הבין כי אף שהוא בא לקברו ולכסותו בעפר, אבל הסוס השתמש ב'קבורה' זאת להעלות עצמו עוד ועוד על הר העפר שנעשה בבור תחתיות עד שיצא לחפשי לגמרי...

ולדין, אנא ממך, מנע קולך מבכי בשעה שהנך רואה כי פלוני רוצה ובא לקברך בחיים חיותך... אל תתפעל ממנו, כי חבילי עפר ואדמה שהלה משליך עליך אינם אלא 'הר' להעלותך למעלה להוציאך ולדלותך מבור גלותך ושפלותך. יב. וכה ביארו בלשון הכתוב (תהילים פב ה) 'לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו', כי זה הנוהג באמונה תמימה גם 'כשלא ידעו ולא יבינו', הרי 'בחשכה יתהלכו' - גם בעת החשכה יוכל 'להתהלך' ברוגע ובשלווה מבלי שיפול...

לעומתו זה הרוצה 'להבין' כל דבר אזי בעת החושך לא יוכל להחזיק מעמד רח"ל, ומאיליו מתמוטט הוא... יג. מצינו במשנת ה'חפץ חיים' (ח"ח עה"ת, וירא הערה 1) על הפסוק (תהילים לב ז) 'והבוטח בה' חסד יסובבנו', כמו שהונתן לחולה 'רפואה' (תרופה) שהיא מרה מאד, יעטוף אותה במעטה רך ונעים (קפסולה) בכדי שלא ירגיש החולה את המרירות שברפואה, כך נמי, בכל מיני 'מרירות' המתרגשים ובאים על האדם, יעטוף את הצרה בבטחון, ואז יומתק לו הכל, ולא ירגיש שום מרירות כלל.

באר הפרשה - פרשת דברים

הקב"ה לעשות עימו. ואכן המתחזק באמונה בשעת ההסתדר וחושך וגם 'בלילה שירה עמו', הרי מתקן הוא את שורש הפגם של 'ויבכו העם בלילה ההוא'.

ואף שגם למאמין אפשר שיארע לו מקרים המצערין, אמנם, מכיוון שהוא מאמין בה', יודע הוא שאין כאן כל מקום לצער שהרי את הכל עשה לו אביו מרחמו העושה הכל לטובתו, ובוודאי עוד יתגלה לו אור גדול...

וז"ל בעל ה'משפט צדק' (אות פ"ה) ^{טו} אדם טועה על דבר וסובר שהוא רע כענין 'לעבד נמכר יוסף' וכיוצא הרבה מאוד, אבל אדרבא זאת הסיבה לפעמים לטובתו שיבא לו אח"כ מזה טובה גדולה, וזהו שאמר (תהלים קיח כא) 'אודך כי עניתני' שהעניני היא לי לישועה. וזהו שאמר (עי' שופטים י טו) 'והטוב בעיניך עשה' - ר"ל אדם טועה ומבקש ומתחנן מהש"י שיתן לו דבר זה או דבר זה כי חושב שזאת לו טובה אמיתית, ובאמת כמה פעמים אינו כן, ע"כ מתפללים אנחנו רבש"ע תעשה לי הטוב בעיניך - מה שאתה יודע שטוב הוא באמת זאת עשה לנו ולא זולתנו. וזהו שאמר (תהלים סט יד) 'ענני באמת ישעך', דקשה וכי חס ושלום יענהו בשקר. אמנם פי' רבש"ע אתה יודע איזהו ישועה אמיתית, ובזו הישועה ענני ולא בזולתה.

ובך איתא בפירושי המשניות להרמב"ם (ברכות פ"ט מ"ה), על המשנה 'חייב אדם לברך על הרעה' כשם

נוכר שם 'אלוקים' המורה על מידת הדין אלא רק שם הוי"ה שהוא שורש הרחמים, ומבאר טעם הדבר 'להודיע כי ברוגז רחם יזכור כי לא בשטף חמה ישפוט עמו', והיינו שכל הצרות אינם אלא ב'רחמים' ולא על ידי דין ורוגז ח"ו.

ובך פירש המלבי"ם מה שנאמר (תהלים מב ח-ט) 'תהום אל תהום קורא לקול צנורך כל משברך וגליך עלי עברו, יומם יצוה ה' חסדו וגו', וכבר פירש רש"י ש'תהום' משל הוא על הצרות, ותהום אל תהום קורא היינו 'צרה קוראה לחברתה', וביאר המלבי"ם 'שבעת שבאו עלי צרות גדולות היה זה אצלי אות ומופת שתעשה לי ניסים ונפלאות גדולות' וכו' ויצייר (מלשון ציור ומשל, וכלומר שהכתוב אומר בלשון דמיון) כי בעת נשמעו הקולות האלה קולות מים רבים אדירים תהומות ומשברים שמע כי צעקו בקולם והודיעו תיכף כי חסד ה' מוכן לבוא, וכי זה סימן כי יצוה ה' חסדו לנוסם ניסים ונפלאות ואותות ומופתים, וזהו שאמר ששמעתי או שתהום האחד קרא לתהום האחר לאמור יומם יצוה ה' חסדו. והוסיף המלבי"ם לפרש בזה גם המשך הפסוק 'ובלילה שירה עמי תפילה לקל חיי', כי גם בעת הצרות כשעוד היה חושך ולילה כבר אז היה שירה עמי - 'שכבר שרתי שיר החסד והתפללתי עליו תפילה לקל חיי, כי בהנשא התהומות והמשברים ידעתי שיבוא החסד אחריהם' ^{טו}, וכבר מעכשיו היה שר ומשבח על כל החסד אשר עתיד

יד. ומן העניין להביא מה שכתב הגה"ק ה'בן איש חי' זי"ע (בפרשתו, שנה ראשונה) וז"ל, ולכן חודש זה נקרא אב שהוא עתיד להיות אב לכל חדשים, מאחר שנעשו בו רעות מוכרח שיהיו בו טובות מרובות יותר מכל חדשים, על דרך מה שאמר הכתוב (תהלים צ טו) 'שמחנו כימות עניתנו', עכ"ל. והרי ש'זמן' שנעשו בו רעות סימן הוא על הטובות העתידים להתרחש באותה תקופת השנה, וכן על דרך זה גם ב'נפש', שהצרות הגדולות הבאות על האדם הם סימן טוב לניסים ונפלאות העתידים לבוא עליו.

טו. וכבר איתא במדרש (שוח"ט תהלים כ) דבר אחר 'ענך ה' ביום צרה' (משל) לאב ובן שהיו מהלכין בדרך ונתייגע הבן, אמר לאביו והיכן היא המדינה, אמר לו, בני, סימן זה יהא בידך, אם ראית 'בית הקברות' לפניך דע כי המדינה קרובה לך, כך אמר הקב"ה לישראל אם ראיתם שהצרות מכסות אתכם באותה שעה אתם נגאלים שנאמר יענך ה' ביום צרה.

טז. הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע חיבב והעריך מאד ספר זה, וכן הגה"ק ה'סטייפלער' זי"ע היה ממליץ לאברכים שעברו יסורים ל"ע להגות בספר זה לדעת כי משפטי ה' אמת ולקבלם באהבה ובשמחה.

יז. בא וראה שכרם של המצדיקים עליהם את הדין ומקבלים אותו באהבה, וכמובא במדרש (איכ"ר א, מט) על מרים בת בייתוס הנחתום שנשבתה לבין הגויים בעכו ופדו אותה מידיהם ואף קנו לה 'חלוק' שיהא לה בגד ללבוש, וירדה לחוף הים לשטוף אותו לכבסו והגיע גל אחד ושטפה ו'נטל' עמו את הבגד למצולות ים, שוב קנו לה חלוק אחר, וגם הוא נשטף בין הגלים, וכשרצו לקנות לה בגד שלישי אמרה להם 'הניחו לו לגבאי שיגבה את חובו, כיון שצדקה עליה את הדין רמז הקב"ה לים והוציא לה פליה'.

נתתי את הגל-עד, השמחה והגילה הם עדים נאמנים שהוא מכיר את הקב"ה^ט (הובא במרום הרי"ם).

ומי שחטא ישוב - לעולם אל יתייאש מן התשובה

בפרשתן (א א), 'במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב, וברש"י

ביאר איזה תוכחה רמו להם בכל תיבה ותיבה - כל אחת על עוון אחר, אלא שלא נכתב לפי סדר המאורעות, וביאר הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע שנכתבו הדברים שלא בסידרון, כי אם היה נכתב על פי הסדר, היה מקום לחשוב ש'כך הוא סידרון של דברים' - אם נכשל אדם בחטא הרי הוא נכנס בין 'כת החוטאים', ועליו להמשיך הלאה בדרך זו, להמשיך מחטא זה לחטא הבא כפי הנכתב ב'רשימת החטאים'... על כן כתבתם התורה שלא בסדרן - שבאיזה מקום שכבר נפל בידו לשוב תיכף ומיד - להתקרב אל בוראו...

בדברים הללו פירש הרה"ק הישפתי צדיק זי"ע (אות

טז) בהא דכתיב בפרשתן (א י) 'והנכם היום ככוכבי השמים לרוב', והביא ה'בעל הטורים' שמצינו

שמברך על הטובה^{י"ח} - לפי שיש דברים רבים שתחילתן טובים ויהיה אחריתם רעה רבה, ועל כן אין ראוי לו למשכיל להשתומם כשתבא עליו רעה גדולה מפני שאינה יודע סופה (שלכסוף יצא לו טובה גדולה מזה), וכמו כן אסרו להרבות בשמחה ובשחוק (כשיש לו רוב שפע וטובה), כי גם שם אינו יודע אם ישאר לנצח ואולם אזהרת הכתוב על היגון והדאגה כל כך גלוי ומפורסם בספרים ובדברי הנבואה שאין צריך לדבר עליו עכ"ל.

ותחת ה'בכיה של חינום' ירבה ב'שמחה של חינום' אשר תבוא לו מתוקף אמונתו, וכמו שרמו הרה"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע בפרשתן (ג טו) 'ולמכיר נתתי את הגלעד', שלכן לא נכתבו 'נקודות' בספר התורה, כדי שנוכל לדרוש את פסוקי התורה כפי הצורך. וכך יש לדרוש כאן, 'ולמכיר' בניקוד פת"ח, הקב"ה אומר, סימן זה נתתי להכיר על ידו האם האדם מאמין ומכיר בהנהגת ה', והוא - השמחה, כי המכיר בהנהגת ה' יודע כי מאתו לא תצא הרעות, והכל לטוב, ומה יש לו לדאוג ולהתעצב ממקרה פלוני וממעשה אלמוני, הרי בכל מאורע יש לקוב"ה חשבון על מה אירע ומדוע אירע. וזהו 'ולמכיר,

כעין זה ממש איתא גם ב'ירושלמי' (שבת פט"ז ה"ז) 'מעשה שנפלה דליקה בחצר יוסי בן סימאי בשיחין וירדו בני קוצרה (אנשי השר) של ציפורין לכבות ולא הניח להן. אמר להן הניחו לגבאי שיגבה חובו. מיד קשר עליו הענן וכיבהו'. וכך היה אומר הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע, הנה 'בית יעקב' אלו הנשים פטורים מציצית ותפילין ושאר מצוות עשה שהזמן גרמא, ולכאורה נגרע חלקם שאינם יכולים לעבוד את הבורא ית"ש כמו האנשים, אולם לזאת נתנו להם מתנה גדולה לברך בכל יום 'ברוך שעשני כרצונו', ואין לך עבודה גדולה מזו לקבל את הנהגת הבורא באהבה ובשמחה ולהודות על שעשני כרצונו... (ופשיטא שגם ה'אנשים' שאין מברכים ברכה זו עליהם לקבל את הדין בשמחה...).

יח. דברים נפלאים היאך ניתן לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כתב הרה"ק ה'באר מים חיים' זי"ע (חוקת ד"ה זאת חקת) בזה"ל, ותדע נאמנה כי זה הטוב והחסד (של היסורים) היא יותר טובה וחסד מטוב הגמור. כי הלא נודע (סנהדרין מו.) אשר בצרתם לו צר, וכשהאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי וכו', ונמצא שכאשר הטוב השלם ברוך הוא שולח יסורין אל האדם, כביכול לו צער מזה, ואך למען גודל טובו וחסדו שרוצה בטובת האדם, כביכול מתאפק על צערו ומצער האדם, בכדי שיטיב לבריותיו, מה שאין כן בטובה ששולח לבן אדם גם לפניו טוב הוא וכו'. ואם האדם מבין את זה ויודע באמת שהיסורין לא באו כי אם לרפאות הבשר החי בשאת, אזי מוסיף אהבה על אהבה וצמאון על צמאון לקל הטוב והמיטיב לרעים ולטובים ברוך הוא, שמצער עצמו כביכול בעבור טובת האדם. ובזה יוכל להפוך לבבו באמת באהבה וחיבה, ולברך ולהודות לרופא נאמן ברוך הוא על כל הרעות, כי זה תכלית הטובה לפניו לקבל אורו ברוך הוא וברוך שמו על נכון. עכ"ל (ועיי"ש שמאריך בזה).

יט. הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע ביאר בפסוק זה בשם הרה"ק מלובלין זי"ע, שהקב"ה אומר 'ולמכיר' מי שמכיר ומאמין בי באמונה שלימה, לאדם כזה 'נתתי את הגלעד' לו אני נותן מדריגה רבה של גילוי אליהו הגלעדי' (פרי צדיק פר' מקץ אות יד).

כ. אגב גררא, במדרש (רבה א יא) כתב על הפסוק הנזכר 'ה' אלוקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב - זהו שאמר הכתוב (תהלים ה ח) אשתחוהו אל היכל קדשך ביראתך'. וצריך ביאור מה שייכות זה לזה, וביאר הגה"ק רבי שמשון מאוסטראפאליע זי"ע שקבלה מרב הונא (האמורא) כסגולה כנגד עין הרע - לומר הפסוק 'אשתחוהו

באר הפרשה - פרשת דברים

מחנה יהודה, השממות, ד"ה פר' דברים), כי בא לרמוז למי שתולה סיבת פרנסתו בעסק אשר הוא עוסק, אנא, פקה עינך וראה כי טעות גדולה בידך, שהרי באמת, לא העסק מפרנס האדם אלא הקב"ה. למשל, אם הוא מחזיק את ה'ראנדי' (חכירות בית המזינה מהפריץ) והוא חושב שדייקא מ'בית מזינה' זה תבוא פרנסתו, הרי שאם ביום מן הימים יקחו ממנו זה העסק - כי בא 'מוסר' והלשין עליו אצל הפריץ, וכיו"ב, יאבד הלה את עשתונותיו, ויחשוב כי אפסה תקוותו, וכל זה בא לו מחמת שתולה סיבת פרנסתו בעסק אשר עוסק. אך המאמין יודע כי לא העסק מפרנסו אלא הבורא יתב"ש הון ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי בינים, ואין מעצור לה' להושיע ולהזמין לו פרנסתו ממקום אחר טוב יותר מזה הראשון²².

ב'מסורה' ב' פעמים תיבת 'והנכם', א. בפסוק זה - והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. ב. 'והנכם הולכים איש אחרי שרירות לבו' (ירמיה טו יב), ומבאר ה'שפתי צדיק' הרמז בדבר, שגם מי שכבר הלך אחרי שרירות לבו רח"ל עדיין בכוחו לשוב להאיר ככוכבי השמים, כי כל זמן שאדם חי, פתוחים לפניו שערי תשובה שיוכל להיות נקי ומאיר ככוכב. ובוה נותן טעם לשבח במה שהוסיף משה לומר והנכם היום ככוכבי השמים, שלכאורה תיבת 'היום' אין בה צורך, אלא הכוונה על דרך שאמרו חז"ל (הובא ברש"י כ"ט יב) 'מה היום מאפיל ומאיר', ואף כאן אמר להם משה רבינו ע"ה, שאף אם הינכם כמו 'היום' שהוא מאפיל הרי בכוחכם ובידכם לחזור ולהאיר כבראשונה²³.

נותן לחם לכל בשר - פרנסה מן השמים

זוה פירוש הכתוב ובדבר הזה, החושב כי דווקא מ'דבר זה' - מעסק ו'השתדלות' פלונית תבוא לו הפרנסה,

בפרשתן (א לב), 'ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלוקיכם', וביאר הרה"ק מסטרעמין זי"ע (הגל

אל היכל קדשך ביראתך', ועפ"ז יש לפרש, שהיה קשה לבעל המדרש היאך אמר משה רבנו ע"ה על עם ישראל שהינם ככוכבי השמים לרוב ולא חשש שמא יעורר בזה עינא בישא עליהם, ומתרץ המדרש 'זהו שאמר הכתוב' - שמשה רבינו אמר את הפסוק 'ואני ברוב חסדך...' לבטל העינא בישא (ספר קרניים מאמר י וב'דן ידיו' שם, עיי' לקט אמ"ק בעלזא, דברים בשם המהר"ש).

וכתב הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע (בארות המים, עניני סגולות) בשם הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע, סגולה נגד עין הרע לומר ג"פ הפסוק (תהילים ס"ט יד) 'ואני תפילתי לך ה' עת רצון ענני באמת ישעך', ואח"כ יאמר רבש"ע בעל השמות היוצאים מפסוק 'ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך' מהר"ת ומס"ת ומאמצעי תיבות תסיר העינא בישא מפלוני בן פלוני, אמון, ויה"ר כאילו כוונתי כל הכוונות שכיוון בהם רב הונא ע"ה. וינצל מכל עין הרע.

כא. בא וראה עד היכן מגעת כוחה של תשובה, עפ"י מאמר חז"ל (יומא נד.) בשעה שנכנסו אויבים להיכל (להחריב את ביהמ"ק) ראו את הכרובים מעורים זה בזה, והקשו הראשונים שהלא כשאינם עושים רצונו של מקום אזי פניהם אל הבית, וביאר הרה"ק רבי צדוק הכהן זי"ע (פרי צדיק, ראשי חדשים, אדר ה) שאכן משראו בני ישראל שכלו כל הקיצין והאויבים כבר נכנסו להיכל הרהרו מיד בתשובה, והאף אומנם שכבר לא היה בידם לבטל את הגזירה, מ"מ מיד נחשבו כ'עושיין רצונו של מקום' ונהפכו הכרובים להיות פניהם איש אל אחיו, ובאופן זה מצאום האויבים.

כב. וכפי שהמשיל הרה"ק מרוז"ן זי"ע ענין זה לעני ואביון שהיה נודד מעיר לעיר, בהגיעו לאחת הערים חיפש אוכל להחיות נפשו הרעבה, וישלחוהו אנשי העיר לבית פלוני שבעליו מכניס אורחים ומקבלם בסבר פנים יפות באכילה שתיה ולינה חנם אין כסף. ויבוא העני לבית בעל 'הכנסת האורחים', אמר לו בעה"ב, אכן כאן תקבל מאכל ומשתה ביד רחבה ונדיבה ככל אשר תאוה נפשך, אך כתנאי קודם למעשה תעבוד עבודת הבית למשך שעה ושעתיים, ולאחמ"כ תשבע נפשך במאכל ומשתה ביד רחבה ומלאה. כעבור כמה שעות שעבד בהם עבודה קשה ומייגעת פנה העני בשמחה אל בעה"ב, עתה שלם לי משכורתך, הראהו בעה"ב הכנס נא אל הבית הסמוך שם תקבל משכורתך, ואכן נתקבל שם העני בזרועות פתוחות בשמחה ובטוב לבב ובשפע אכילה ושתיה וכל הצטרכותו. תוך כדי אכילתו שמע העני שהאורחים היושבים לצדו משבחים בהתפעלות את טוב ליבו של המארח, על אשר מכניס אורחים בסבר פנים יפות והכל חנם אין כסף, כשמוע העני כן צעק אליהם במר נפשו, וכי לזה יקרא 'טוב לב', שמעביד בפרך את העניים ואח"כ עושה 'טובה' להאכילם, הגידו נא לי היכן ובמה עבדתם עד שזכיתם להיכנס

דברים תתה, ד"ה כי ה"א) מהו ידע לכתך - הלוכך, לבלוכך, וצערך בפרנסתך, עכ"ל. וביארו בה צדיקים שבא לומר בזה, כי ה' יתברך יודע ועד כמה מתלכלך האדם ודעתו טרופה עליו בטרדת הפרנסה, עד שראשו וליבו בל עמו. ומה יעשה האדם - ה' אלוקיך עמך, יזכור תמיד את ה' האלוקים - כי הוא הזן ומפרנס, והוא הממלא לבל יציר נברא כל מחסורו, ואז אכן, מובטח הוא שלא חסרת דבר' (אמונה ופרנסה להרה"ק השומר אמונים ז"ע עב' מט).

סימן הוא שאינו מאמין בה' אלוקים. כי אם היה מאמין היה יודע ומכיר שהפרנסה בידי ה' היא, וכל ענין ההשתדלות אינו אלא חובה המוטלת על האדם כיון שכך גזרה חכמתו יתברך - 'בזעת אפיך תאכל לחם' (בראשית ג יט), אך לא היא המביאה לאדם את הפרנסה²¹, שהיא באה מן השמים כפי הנקצב לו, ואינה תלויה בריבוי או מיעוט ההשתדלות²².
בפרשתן (ב ז), 'ידע לכתך את המדבר... ה' אלוקיך עמך לא חסרת דבר', ובמדרש, (בילקו"ש פר

לכאן לסעוד ליבכם במאכל ובמשתה, אף הם ענו כנגדו, איננו יודעים מה אתה סח, מי עובד בפרך ועבור מי עובד... עד שהתבררו הדברים שעני זה נקלע בטעות לביתו של אדם אחר שניצל את תמימותו ואת חוסר ידיעתו היכן הוא משכן הכנסת האורחים, והלה העבידו בפרך על לא עוול בכפו.

ממעשה זה נלמד לשני הצדדים. א. שכל עבודתו ועמלו של העני לא הייתה עבור האוכל, אלא עבור ענין אחר לגמרי, שהרי אף כל היושבים לידו קיבלו מנתם מבעה"ב 'מכניס האורחים' אף בלא עבודתם תחילה. ב. שהאוכל שקיבל העני לא היה כלל תשלום בעד עבודת הפרך שעבד, שהרי אף אם לא היה עובד עבור בעה"ב שהעבידו חינם ג"כ היה מקבל מהמכניס אורחים את מנתו. והנמשל, על האדם לדעת שלא ההשתדלות מביאה לאדם את פרנסתו, וכל חובת ההשתדלות אינה כי אם גזירת המלך 'בזעת אפיך תאכל לחם', ועוד ידע שפרנסתו לא באה לו מחמת השתדלותו, ומעתה, מדוע נראה לו שלפי רוב השתדלותו תתרבה פרנסתו, בוודאי הכל יגיע אליו כמות שנקצב לו מן שמיא.

הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל נסע פעם ללאנדאן לאסוף מעות וכספים עבור ה'פעילים' (שהיו מצילים נפשות ישראל משמד רוחני), והייתה נסיעתו מלווה בכרכתו ועידודו של הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע. למעשה לא הצליח רבי שלום לקבץ מעות כפי הצורך, בשובו לארה"ק נכנס אל החזון איש, בטרם פתח פיו לספר העובר עליו, אמר לו החזון איש - היה כאן יהודי מבראזיל ושמו בערקאוויטש והשאיר לצדקה צ'יק (טשעק) בן \$ 500 - סכום עתק בימים ההם, והועדתי את הצ'יק עבורך בעבור ה'פעילים', וכה אמר לו החזון איש, עתה הראית לדעת, שאין האדם עושה אלא 'השתדלות' - עשית השתדלות בלאנדאן ובאה ישועתך מבראזיל... הא לך שאין המעות תוצאת ההשתדלות.

כג. משל למה הדבר דומה לאחד שנכנס לשדה, ולעיניו נתגלו מעשי פועלי השדה, שהם עומדים 'שנים שנים' - אחד חופר בור וחברו ממלא אותו בעפר, ומשם לבור נוסף, וחוזר חלילה. תמה האיש עד מאד, מדוע עמלים הם להבל ולריק, בחפירה וכיסוי, הסביר לו אחד הפועלים, שבכל יום פועלים המה שלושה שלושה יחדיו, האחד חופר בור, השני מכניס אל תוך הגומא גרעיני זרע ממנו יצמח אילן רב פירות, ומיד מכסה השלישי אחריו בעפר. משבאנו היום אל השדה ראינו שזה האמצעי אשר תפקידו להכניס את הזרעים - איננו, אך האם משום כן יתבטלו האחרים מעבודתם... וכל בר דעת מבין עד כמה גדלה טיפשותם לעבוד לריק, צא תאמר, במה נשתנה מי שנראה לו שאפשר לו לדאוג לפרנסה ומזונות בכוחות עצמו, ואינו יודע שיש כאן שותף - הקב"ה, שאם פועלים בלתו, אין כאן כי אם עבודה ויגיעה רבה להבל ולריק.

כד. אבל, צריך להאמין באמת ולא שיאמר בפיו שמאמין הוא ומעשיו מוכיחים להיפך... מעשה באחד שהוכיח את רעהו המשמש לפרנסתו כ'מזמר ומשורר' בשמחות, מדוע הינך מחזיק ברשותך מה'כלים האסורים', השיב לו הלה, איני עושה זאת רק לצרכי פרנסה... חזר האיש ואמר לו, דע לך כי עומד אני בעז"ה להשיא בקרוב את בני החתן וחשבתי לשכור אותך להנעים את השמחה, אבל 'לא יעשה כן במקומנו' להזמין מי שברשותו כלי כזה, ועוד רבים אחרים נוהגים כמוני, ונמצאת מפסיד הרבה, ואם כן, מצד 'פרנסה' עדיף לך לעזוב כלי זה, השיב לו ה'משורר', נו, פרנסה מן השמים היא... ראה באיזה 'סתירה' ואיזו 'חוכא ואיטלולא' חי האיש, מצד אחד פורץ גדר לצורך פרנסה ובפיו מכריז כי מאמין הוא שהכל מן השמים... והרבה יש לנו להיזהר שלא להידמות לו, כל אחד בעניינו שלו.

ובך איתא ב'תנא דבי אליהו' (רבא כח) אמר להם הקב"ה לישראל בני אהובי... ומה אני מבקש מכם, אלא שתהיו אוהבין^י זה את זה^י ותהיו מכבדין זה את זה^י...

איתא בגמרא (יומא ט:): 'ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קיצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קיצם', ונתבאר בראשונים (תוס' הרא"ש ועוד), שבחורבן בית הראשון 'נתגלה עוונם' היינו שנאמר בקרא שנחרב

בין אדם לחברו - אהבת ישראל, הרחק מהמחלוקת בפרשתן (א יב), 'איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם', ומבאר הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע (ד"ה או יאמר איכה) שמישה רבינו אמר להם לבני ישראל מה שתלוי בעסק החורבן והגאולה אנכי לבדי אשא זאת. ועליכם אינו מוטל אלא לתקן את הריב והמחלוקת ושנאת חנם שבכם^י, וזהו אומרו 'טרחכם משאכם וריבכם', שעליכם מוטל טירחה ומשא קודש לתקן את ריבכם ושנאת חנם, ואז במהרה יבוא הגאול^י.

כה. איתא מהרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (הובא בליקוטי הרי"ם בין המצרים) וז"ל. יש לייגע עצמו בימים הללו, להפטר משנאת חנם. והיינו מה שעינו רעה בשל אחרים. ואפילו מי שאין לו עין טובה על כל אחד זה הוא שנאת חנם. וכל שלא נבנה בימיו כאילו נחרב בימיו (ירושלמי יומא, א א), וטוב עין הוא יבורך - ובזה יבנה הבית. כו. אחד מחמישה דברים שאירעו את אבותינו ב"ז בתמוז 'נשתברו הלוחות', ורמז יש בזה כי 'שני לוחות' היו מחולקים א' לענייני בין אדם למקום כ'אנכי' ולא יהיה לך', והב' לבין אדם לחברו כ'לא תרצח' ו'לא תגנוב'. וזהו 'נשתברו הלוחות', שחילקו ביניהם, וקיימו רק את חלק התורה שבין אדם למקום, ואילו בבין אדם לחברו זלזלו לגמרי...

רמז לדבר מצינו בדברי המדרש (ויק"ר כ יב) א"ר יודן, מפני מה נסמכה מיתת אהרן לשבירת לוחות (דברים פרק י), אלא מלמד שהיה קשה לפני הקב"ה מיתתו של אהרן כשבירת לוחות, והיינו כי אהרן הכהן היה אוהב שלום ורודף שלום, ומשמט אהרן - ופסקו להיזהר בחלק 'בין אדם לחברו', זהו שבירת הלוחות האמור כאן, שעזבו את אחד מהלוחות העוסק רק ב'בין אדם לחברו'...

כז. איש יהודי היה בעיה"ק ירושלים בימי 'המלחמה' הנוראה ושמר רבי יעקב, הלה נגוע היה בנגע הצרעת על כן התרחקו ממנו הבריות, ואף לא ניתנה לו הרשות להציג רגלו אפילו במקווה טהרה אחת שבירושלים... והיה אומר הרה"ק רבי שלומיקה מזוועהיל זי"ע אילו היו נותנים לרבי יעקב דריסת רגל במקווה הייתה כל המלחמה הנוראה מתחוללת מעבר לים באופן אחר, והיינו, אף שנגזרה הגזירה, אך מכל מקום היה אפשר להמתיקה שלא תהא הגזירה קשה ואכזרית כל כך.

וכבר כתב המהר"ל מפראג זי"ע (נתיב גמילות חסדים פ"ג) לבאר הא דאיתא בגמ' (ב"מ ל:): 'אמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפני משורת הדין', וז"ל, פירוש אע"ג שהיה להם חטאים אחרים, לא היה בא החורבן אלא הקב"ה היה משלם להם עונש אחר, אבל כאשר העמידו דבריהם על דין תורה ולא רצו רק בדין בא מזה החורבן על ידי מדת הדין שהיה שולט בהם להחריב אותם, כי אם היו עושים לפני משורת הדין גם כן היה הקב"ה נושא להם פנים וכו', לפיכך אם היו עושים לפני משורת הדין הרי הכתוב אומר (תהילים פט ג) 'אמרתי עולם חסד יבנה', ומדבר זה עצמו יש ללמוד גם כן כי הרחקת החסד הוא חורבן העולם, עכ"ל.

הרה"ק מבוטשאטש זי"ע (הובא בדבש השדה אות קו) דרש בלשון הכתוב (ישעיה ט ו) 'א-ל גבור אבי עד שר שלום', שהנה פעמים הקב"ה נוהג עמנו כמנהג 'אב' המרחם על בניו ומוותר על כבודו, ולפעמים הרי הוא בבחי' 'שר' ומלך אשר במשפט יעמיד ארץ, ואין כבודו מחול, ואופן ההנהגה מ'אבי עד שר' כלומר, אם הוא 'אבי' או 'שר' תלויה ב'שלום', שאם יש שלום אצל בני ישראל אזי הקב"ה נוהג עימם כאב, אך אם מחלוקת ביניהם ח"ו הרי הוא כמלך. כח. מעשה ברבנית חשובה אחת שהינה 'מטופלת' בבעל חולה ל"ע הנצרך לעזרה רבה על כל צעד ושעל, והיה הגה"צ רבי מאיר בראנדסדארפער זצ"ל מחזק אותה תמיד ודורש בשלומם וטובתם כל הימים, פעם אחת התקשר אליה רבי מאיר בער"ש לברכה לקראת שבת, ובתוך הדברים שאל אותה האם מגיעים אנשי חסד לעזור ולסייע, והשיבה 'הן', אמר לה ר"מ, אבקש ממך, לאחר שתדליקי את הנרות לכבוד שב"ק 'תספרי' זאת אל הקב"ה, ותאמרי לו שיש אברכים יקרים העומדים לסייע לנו, כי אין דבר אהוב לאבא יותר מלשמוע 'דברים טובים' אודות בניו...

לאחר מלאות שבעים שנה. אך בבית השני שעוונם היה 'שנאת חנם', ומזה עדיין לא שבו, ועד היום מחזיקים בטומאה לשנאת חנם, ונוהגים בדרך הצבועים - בפיו שלום ידבר עם רעהו ובלבו ישם ארבו, וישמח במפלתו ותקלתו, ולחכם ייחשב בעל התחבולות אשר 'ציד בפיו' ורובב על שני הסעיפים, ועד היום הזה עדיין לא השכילו לגלות ולראות עד כמה מתועב הדבר לפני הקב"ה, ועדיין לא חזרו בתשובה שלימה על זה, ומשום כך 'לא נתגלה קיצם' ואנו יושבים זמן רב בגולה לא, כי כל זמן שהסיבה המביאה את החולי לא תוסר, אי אפשר לרפאות החולה בכל מיני מרקחת וסמים שבעולם.

הבט נא בדברי ה'כלי יקר' בפסוק (שמות ג ב) 'וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל'. ולכאורה

מחמת שעברו על ג' העבירות החמורות (ונלמד מקרא עיי"ש בגמ'), 'נתגלה קיצם' - שהיה קץ לגלותם בסוף שבעים שנה, ואילו בבית שני שלא נכתב במקרא על מה נחרב, עדין לא נתגלה מתי יבוא סוף וקץ לגלותנו. הקשה הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע (יערות דבש דרוש ז), מה ענין זה לזה - וכי מפני שגילו לנו בפסוק מפורש מהו חטאם לכן נתגלה קיצם, ועוד, הרי מה שלא נתגלה עוונם בבית שני הוא מאחר שכבר לא היו נביאים בבני ישראל, וכבר לא נכתבו כתבי הקודש.

אלא מבאר היערות דבש', ש'נתגלה' הכוונה שהוברר העוון לבני ישראל עצמם - שהבינו שיש עוון בדבר, הראשונים נתגלה עוונם - שעברו על ג' החמורות והכירו ב'עוונם' שהוא גרם את החורבן, והשכילו אחר החורבן לשוב בתשובה על כך, לכן היה קץ לגלותם

כט. פעם ערך הבארון ראטשילד 'קידוש' לכבוד ה'שמחה' שהייתה במעונו, אל הקידוש הוזמנו הרבה מבני ישראל בראשות מאורי וגדולי הדור דאז, ויהי בהיכנסם לאולם הגדול לא מצאו על השולחנות הערוכים רק יין וגביעים לקדש בהם - ולא ידעו כיצד יקדשו, שהרי 'אין קידוש אלא במקום סעודה' (פסחים קא). כיצד יקדשו מבלי 'מזונות' על השולחן... והנה הופיע הבארון במלוא הודו ותפארתו ולידו ישב הגאון הגדול רבי חיים עוזר זצוק"ל, נטל הבארון את הגביע בידו קידש על היין בברכת בפה"ג, ולאחמ"כ בירך 'בורא מיני מזונות' על הגביע ואכלו. ונתברר לכל כי הגביע הוא בעצמו 'בר אכילה' והוא ה'מזונות' כדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה, לאחמ"כ כיבד הבארון את הגר"ע שיקדש על היין, הגר"ע מילא את ה'כוס' נטלו בידו והחל מתעמק במחשבותיו למשך זמן, עד שפתח וקידש עליו, ובירך בורא מיני מזונות על הכוס ואכלו... משיצא שאלוהו מקורביו, ילמדנו רבינו, במה התעמק כשהחזיק בגביע בידו ולא קידש מיד... ענה הגר"ע, נתעוררתי לחשוב כיצד אחזיק מזונות בידי ואקדש על יין, והרי את הפת יש לכסות 'שלא יראה הפת בושתו' (עיי' אר"ח רעא ט) ואף אם ב'מזונות' רבו המנהגים, מ"מ כשהנני אוחזם בידי וודאי יש לחשוש שלא יראו בושתם, שוב חזרתי לחשוב, אם לא אקדש יתבייש הבארון ראטשילד, על כן אמרתי - מוטב שיראה ה'מזונות' בושתו ולא ראטשילד (קובץ ישורון שנת תרע"ב).

ל. יש שביארו לשון 'שנאת חנם', שלכאורה אין זה 'חנם' שהלא השנאה באה על זה שהזיק לו או דיבר עליו וכן כל כיו"ב, אלא צריך לומר, דהאש הבווערת בפיסת עץ קטנה תכבה תוך רגעים ספורים, כשיוסיפו לה עצים תבער למשך שעה, ובהוספת שמן ועוד חפצים הבווערים תבער האש כמה ימים וכן הלאה. כללו של דבר, כפי רוב השמן שיוסיפו למדורה כן תוסיף האש לבעור. כך ממש היא אש המחלוקת, אם לא יוסיף הלה לענות לו וכדו' תשקע האש מעצמה ותכבה, אך אם זה יענה וזה יצעק ויגרור אחרים וכיו"ב - אזי אי אפשר לידע עד כמה ימים ושנים תמשך המחלוקת. ועל הוספת השמן - הגערות והצעקות אמרו שהוא בחנם, כי אם לא היה מחזיר לו תיכף בכפלי כפלים לא הייתה האש מתפשטת למרחק גדול כל כך...

לא. ידוע דבר המעשה (הובא בשבחי האר"י) שהאריז"ל עשה באיזה זמן הסגר עם עשרה מתלמידיו, ותיקן חדרים לנשים והטף, וחדרים לתלמידים, היה מזהיר אותם תדיר, שמא יזהרו באהבת אחים ורעים זה עם זה, ושלא תדרוך רגל המחלוקת במחנם כלל וכלל, פעם אחת בערש"ק פרצה מחלוקת ביניהם, אשר החלה בנשים ומשם נתפשטה עד ראשי המשפחות תלמידי הגדולים של האריה"ק, לעת ערב יצא האר"י עם החברים כמנהגו לקבל השבת, ומוהר"ר רבי חיים וויטאל ראהו שפניו נפולות, לאחר שסיימו התפילה שאלו מהרח"ו ליגון זה מה עושה, אמר לו האר"י מפני שראיתי בעת קבלת שבת את הס"מ ואמר זה הפסוק - 'גם אתם גם מלככם תיספו' (שמואל א' יב כה), ולא נחתם גזר הדין אלא בעבור שנעשה היום קטטה ביניכם, כי כל זמן שהיה שלום ביניכם לא היה לשטן בית כניסה לקטרג, ואכן באותו זמן נסתלק לשמי רום רבן של ישראל.

באר הפרשה - פרשת דברים

האומות, ובעלי הלשון השמיעו את כל ישראל אין נקי, כי תצא אש המחלוקת מסלע המחלוקת, האבות מבערים אש והבנים מלקטים עצים - על כן בערה בהם אש ה', לכך נאמר והסנה איננו אוכל כי אף על פי שאש התלאות יבער ביעקב מכל מקום מציאות הסנה נשאר קיים בכל דור ואיננו אוכל כי לא יכלו הקוצים מן כרם ה' צבאות בית ישראל, עכ"ל^ל. ובוזה מבאר נמי מה שאמרו 'מתוך' הסנה, כי כל 'לבת האש' של אורך הגלות והצרות הוא 'מתוך הסנה', מתוך שיש בהם דלטורין, ודבר שפתיים אך למותר^ל.

והנה, רבים המקשים, מדוע אסרו חכמים 'שאילת שלום' ב'תשעה באב', הרי שורת הדין נותנת שאם הבית נחרב בבית שני בעוון שנאת חנם - יש להרבות בו ביום ביותר בשאילת שלום ואהבת חנם,

קצת תמוה א. מדוע אמר הסנה בוער באש, הרי האש בוערת ולא הסנה והיה לו לומר 'האש בוער בסנה' ב. מהו בלבת אש מתוך הסנה, הרי האש עצמה בוערת ולא הסנה מבעיר אותה.

אלא ביאורו, 'הסנה' - הוא השנאה שיש בין אדם לחבירו, וה'אש' היא הצרות הרבות העוברין על עם בני ישראל ה"י, והסנה בוער באש - הנהגת בני ישראל שמכאיבים זה לזה בקוצים' (כדוגמת 'הסנה' שהוא מלא קוצים) וזה מבעיר את אש הצרות והגלות. ובלשונו של ה'כלי יקר', כקוצים הללו המשמיעים קול כשהם בוערים באש, כך ישראל אפילו בזמן שאש הצרות מתלקחת סביבו, מכל מקום כל אחד לחבירו קוץ מכאוב וסילון ממאיר, כמנהג דורות הללו. ותמיד משמיעים קול... וזו עיקר סיבת הגלות, מצד השנאה והקנאה שביניהם יותר מבכל

לב. בעת שהותו של הרה"ק ה'אמרי אמת' בארץ הקודש (בטרם עלתו להשתקע שם) עלה למעונו של הגה"צ רבי משה קליערס זצ"ל גאב"ד טבריא, בתוך הדברים נענה האמרי אמת באנחה מקירות לבו על המצב הרוחני שהיה בכי רע, כאשר פורקי עול הרימו ראש בחילולי שבת וכיו"ב. נענה רבי משה קליערס ואמר, וכי עליהם יש לכם להתאנח כל כך - והרי הללו לא ראו מאורות מימיהם, והם כתינוקות שנשבו שלא טעמו מעולם טעם תורה והמצוות. אלא רבות אנחותי וליבי דווי על אברכים המתפללים בשבת בדבקות, ובימות החול באים לפני לדין תורה ודוקרים זה את זה בחרבות שבלשונם, על דא וודאי קבכינא.

ידוע דבר המעשה שפעם הגיע ובא הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע לעיר אחת, והגישו אצל השולחן 'לחיים' (מזונות וי"ש) ולא רצה הרה"ק לשתות, רק נענה 'כשיהודי דוקר את רעהו בלשונו בביהמ"ד, הרי הוא גורם שגוי ידקור איש מישראל בחרב' (סוף דבר הובר ש"רוח הקודש' הופיעה בבית מדרשו, שבאותה שעה אכן דקר גוי איש יהודי ברחובה של עיר, מפי גאב"ד נאראל זי"ע).

לג. סיפר הרה"ח ר' חיים ארנפעלד ז"ל ששמע מהרה"ק מקלויזנבורג זי"ע בליל יום הכיפורים מיד אחר המלחמה הנוראה, לבאר בלשון הכתוב (דברים לב יח-ט) 'צור ילדך תשי ותשכח א-ל מְחַלְקָך, וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, צור ילדך - הקב"ה מיטיב לכל ונותן להם חיים פרנסה וכבוד וכו' וכו', תשי, ותשכח א-ל - והרי הם שוכחים מכל טובותיו של הבורא וממרים כנגד רצונו, על זה מחוללך - מלשון מחול-לך, הקב"ה מוחל על חטאים אלו שבין אדם למקום, אך וירא ה' וינאץ - על מה יתרבה ויתגדל כעסו, מכעס בניו ובנותיו, על זה שמכעיסים ומכאיבים לבניו ולבנותיו, ע"ז אינו מוחל.

כעי"ז אומרים משמיה דהגה"ק רבי שלמה קלוגער זי"ע במה שנאמר (איכה ב ו) 'שכח ה' בציון מועד ושבת וינאץ בזעם אפו מלך וכהן', שכביכול שכח ה' והעביר את חטאם אשר חטאו במועד ושבת - שחללו שבת ויו"ט, ועל מה ינאץ בזעם אפו - על מה שעשו למלך ולכהן, שעל כך אינו מוחל.

מעשה שהיה בשנת תשע"ז בעי"ת מאנסי יצ"ו, באחד הסמינרים הידועים לשם ולתהילה באו כשש מבנות הכיתה בברית האירוסין בעודם בסמינר, ומאז ועד עתה לא נגמר אפילו שידוך אחד בין כל בנות הכיתה - במשך שנה ומחצה... ויהי הדבר לפלא, מכיוון שכן נאספו כולן, דנו בדבר והחליטו שכנראה אחת מהן פגעה באחת מהמורות והמחנכות במשך השנים, נדברו ביניהם ועשו סדר מי תפנה אל מי... ביום שלישי י' תמוז תשע"ז נגמר הדבר בכי טוב וכבר עמדו אחר כל מסע הטלפונים לכל המורות והמחנכות וביקשו מכל אחת סליחה ומחילה, ויהי לאות ולמופת, כי למחרת בי"א נגמר השידוך של אותה שניהלה את כל מסע הטלפונים, ביום חמישי נגמרו שני שידוכים באותה הכתה, וביום שישי (ומוצ"ש) נגמרו ג' שידוכים - אחר שנה ומחצה שלא זו מאומה...

שקוץ ומתועב לעשותו), והוא מפני שהיה דבר מתמיד בפרסום בכלל מאן דסני לך לחברך לא תעביד', עכ"ל. והיינו שאדרבה יש דברים שלא נכללו בשום איסור המפורש בתורה, ואפשר לו לאדם למעון 'מי אסר את הדבר הזה' - היכן כתוב בתורה שהדבר אסור, אך באמת, כל מהותו של מעשה זה מופרך מעיקרו, ומתנגד לרצון הבורא שנהיה דומים לו שהרי 'מה הוא רחום וחנן אף אתה רחום וחנן' (שבת קלג:), ורשעות אכזרית זו בדוגמת השוליא דנגרי הוא היפך קיום העולם.

עפי"ז יבואר מדוע אסרו ביום תשעה באב לשאול כל אחד בשלום רעהו, כי הקב"ה יראה ללבב, שיש רבים המסבירים פנים אל רעיהם אבל 'רעה בלבבם', בתוככי ליבם שונאים הם את רעיהם וחושבים עליהם מחשבות להרע (כדברי היערות דבש דלעיל), ע"כ אמרו חז"ל, הנח ממנהגך יום אחד בשנה, אל תשאל בשלום רעך, ושב נא בפני עצמך והתבונן היטב בהנהגת 'בין אדם לחברו' כזאת. אולי בהתבוננות זו יתעורר להפוך את ליבו לטוב, כמו כן, מטעם זה אסרו הלימוד, שלא ירגיש אדם כי הוא מושלם בדרכיו - שהרי הוא עוסק בתורה, אלא יעצור ממרוצת החיים, ויתבונן במה שהיה עם אבותינו ועמנו ביום הזה, ואז יתחיל לשאול בשלום חברו מתוך אהבה וחיבה אמיתית, גם יעסוק בתורה ללמוד ע"מ לעשות ולקיים את 'רצון נותן התורה' באמת ובלב שלם, ולא ישתמש בתורה להתיר רשעותו ועוולותיו - כאותו שוליא דנגרי, שגרם עפ"י תורה להוציאה מתחת בעלה שהוא ישאנה ל'.

ועוד קשה מדוע אסרו 'ללמוד תורה' ביום זה, בו בזמן שבית הראשון חרב 'על עזבם את תורתו'.

והענין יובן על פי דברי הגמרא במסכת גיטין (נה). מעשה בשוליא דנגרי (תלמיד שלמד אצל נגר אומנות הנגרות) שברוע ליבו עשה תחבולות שאדונו הנגר יגרש את אשתו, וכשבא הרב לשאול את התלמיד 'מה אעשה וכתובתה מרובה', אמר לו התלמיד, 'אני אלוך ותן לה כתובתה', עמד זה וגרשה, הלך התלמיד ונשאה, כיוון שהגיע זמנו לפרוע ההלוואה ולא היה לו לפרעו, אמר לו אותו תלמיד לאדונו הנגר (שעתה נשא את אשתו) בא ועשה עמי בחובך, (היינו שיעבור אצלו בעבודת הבית ובשכרו יגרע מן החוב), והיו הם (התלמיד והאשה אשת הרב הנגר מתחילה) יושבים ואוכלים ושותין, והוא (בעלה הראשון) היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן, ועל אותה שעה נחתם גזר דין.

ולבאורה צריך ביאור, וכי עבור זה ראויים הם לעונש כזה - להחריב הבית ולהגלות את ישראל, והרי לא הייתה כאן כל עבירה על דין מפורש בתורה, כי מתחילה לא עבר שום עבירה, והנישואין היו כדת משה וישראל, ומדוע החמירו עליהם כל כך, אלא פירש היעב"ץ (בביאורו על הש"ס ד"ה נחתם), וז"ל. 'מכאן נראה ברור שיש עוון שאינו מפורש ומבואר בשום מקום, והוא חמור מאד ושנאו בעיני המקום יותר מעבירות חמורות, להעניש הרבים בעבורו, בשביל שאין חוששין לו כלל עם היותו מתנגד לשכל (היינו ששכל האדם מבין שדבר זה

לד. אמרו חז"ל (ב"מ מד.), הנותן 'מעות' לחברו תמורת איזה חפץ שברצונו לקנות ממנו, עדיין אפשר לו לחזור בו כל זמן שלא עשה קנין משיכה, אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ודור הפלגה הוא יפרע ממני שאינו עומד בדיבורו, וצריך ביאור מדוע נקטו 'דור המבול והפלגה', ולא מי שפרע מפרעה ומצרים וכיו"ב, ובתלמוד ירושלמי (ב"מ פ"ד ה"ב) אמרו שאדם זה דומה לדור המבול כי עוון דור המבול היה 'כי מלאה הארץ חמס' (בראשית ו יג) והיינו שהיו גוזלים פחות פחות משווה פרוטה עד שנחסר הנגזל מכל ממונו - כמעשי אלו כך מעשי אלו, כי הם גזלו בגזלה שאי אפשר להוציאה בדיינים, ואף זה החוזר בו אי אפשר לתבעו בדיינים אבל הקב"ה יתבע ויפרע ממנו. ויתבאר ביותר מה שדימו אלו לאלו, כי זה החוזר בו מהמקח אינו מתחשב כלל על שגורם בזה הפסד למוכר - בטענתו שעל פי תורה עדיין לא חל המקח ומותר לו לחזור בו, כיוצא בזה היו בני דור המבול שגזלו באופן שאין מקום לתבוע על פי תורה - ודייקא על זה אמר הקב"ה 'קץ כל בשר בא לפני' והחריב את כל העולם עבור זה, כי חרון אף של מעלה בא על זה שמחזיק ב'רשעותו' בשתי ידיים, אלא שלרוב 'צביעותו וצדקותו' הרי הוא מסדר את רשעותו באופן שלא נוכל לבוא עליו בטענה עפ"י תורה. מי יפרע ממנו - מי שפרע מדור המבול הוא יפרע ממני שאינו עומד בדיבורו, שאף הם נהגו כמנהגו של זה, מצצו דם איש לרעהו, מבלי שתוכל למצוא מקרא מפורש כנגדם בתורה.

באר הפרשה - פרשת דברים

ועשית הישר והטוב – על ידי אהבת חנם יבנה המקדש
 כתב ה'נצי"ב' (חומש העמק דבר בפתיחה לספר בראשית) על
 הפסוק (דברים לב ד) 'הצור תמים פעלו כי כל
 דרכיו משפט קל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא',
 בא הכתוב להצדיק דין הקב"ה בחורבן בית שני שהיה
 דור עקש ופתלתול, אף שהיו צדיקים חסידים ועמלי

תורה, אך לא היו ישרים^{לה} בהליכות עולמם, ע"י שחשבו
 את מי שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' לצדוקי
 ולאפיקורוס, לכן נגזר דינם, והיינו אף שהיו בעצמם
 צדיקים לא סבלו את מי שהיה סובר שלא כמותם^{לו},
 וע"ז אמר הכתוב 'צדיק וישר הוא', הקב"ה ישר הוא
 ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך

לה. איתא בגמ' (ע"ז כה.) לפרש מה שנאמר (יהושע י יג) 'הלא היא כתובה על ספר הישר', מאי ספר הישר, אמר רבי
 חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, זה ספר אברהם יצחק ויעקב (- ספר בראשית) שנקראו ישרים שנאמר (במדבר כג י)
 'תמות נפשי מות ישרים'. והרי ששיבח הכתוב את האבות הקדושים בעיקר במה שהיו 'ישרים', שלא נאמר קדושים
 וטהורים וכיו"ב, ללמדך עד כמה חשובה היא ההנהגה הישרה לפני המקום ב"ה.

וז"ל ה'מגיד משנה' (סוף הלכות שכנים פי"ד ה"ה), שתורתנו התמימה נתנה בתקון מידות האדם ובהנהגתו לעולם כללים
 וכו', וכן אמרה 'ועשית הישר והטוב' והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם, ולא היה מן הראוי בכל
 זה לצוות פרטים, לפי שמצוות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין וההכרח חייב לעשות כן, ומדות האדם
 והנהגתו מתחלפות לפי הזמן והאישים'.

איש תם וישר מתושבי העיר ווינא ניגש אל רב העיר הגאון רבי חיים שטערן זצ"ל, ובפיו 'בקשה', היות ומתקרב
 זמן הסתלקותו מן העולם הזה, על כן בקשתו בפיו שלא יספידוהו... בקשה זו נהפכה ל'שיחת הבריות', פלוני הולך
 למות... כאומר, מי גילה לו סוד חיי הנשמות כמה יאריכו ימיהם (והמה לא ידעו בגדלותו של האיש), ואכן, לא עבר זמן
 רב, והלה השיב את נשמתו ליוצרה, בעת ההלוייה נענה המרא דאתרא הגר"ח, הנפטר ביקש שלא להספידו, אבל
 'סיפור' דברים אחד הנני חייב להזכיר בזו השעה, מה שנעשה עמו מפעולת צדיק בימי ה'מלחמה' בשהותו ב'מחנות'
 העבודה. וזה דבר המעשה, באותם הימים היו הכל רעבים לפיסת לחם קטנה, כי 'רשעים' לא היו מעניקים אלא
 מנת אוכל זעומה וקטנה, רבים מתושבי המחנות היו מנסים מזלם ב'גניבת' מעט מזון להחיות נפשם מה'מטבח'
 הכללי, והיה אם נתפס איש סועד עצמו ב'מציאות' כאלו, היו תולים אותו במרכז המחנה למען ישמעו ויראו... (באופן
 שאינו מוכרח למות מתליה כזאת), פעם אחת תלו הרשעים אחד מבני ישראל, וה'מנוח' שלפנינו ניגש במסירות נפש אל
 הרשע, וכה אמר לו, הרי זה האיש רזה וצר הוא, לא תעבור מחצית השעה ונשמתו פורחת ממנו, אז מיד תצטרך
 להורידו מהתליה, ומה הרווחת בזה – הרי תושבי המחנה כמעט לא יראו את ה'עונש'... מוטב שתתלה אותי במקומו,
 כי חיי יאריכו יותר, ותבוא על תכליתך, להודיע ולהיוודע לכל תושבי המחנה, כי אוי לו למי שיהיה לגנוב אוכל
 מהמטבח, הרשע 'סבר וקיבל' וכן עשה, ונשאר 'התלוי' בחיים אך מכאב התליה סבל כל ימיו מ'קור וחום', ודי
 ב'הספד' זה, וראו כל העם כוחה של מסירות נפש בין איש לרעהו עד היכן היא מגעת. ולדידן הדברים אמורים, כי
 ב"ה אין לנו כלל עניינים אלו, להיהרג או לתלות עצמו במקום רעהו, אבל, לכה"פ, נראה למסור נפשנו, לשתוק במקום
 שיצר הנקמה בוער בקרבנו, למסור נפשנו שלא לשלוח כחץ לשון איש ברעהו וכיו"ב.

לו. סיפר לי איש יהודי – צדיק בדרכיו וחסיד בכל מעשיו, מרביץ תורה ויראה נודע בשערים, כי לפני כמה שנים
 אירעה צרה בביתו, בנו בן ה'שלוש עשרה' החל יורד מדרך היהדות מטה מטה... ב'רגע של אמת' התבוננתי
 בנעשה, וחשבתי על מה עשה ה' לי ככה, בחור צעיר בא מבית טוב וחשוב, לומד במוסדות חינוך הטובים ביותר,
 מדוע הוא סר מן הדרך... עד שנזכרתי כי בבחרותי ישבתי עם כמה חברים חשובים מאד, ובדעתנו הענייה פתחנו
 פינו לדבר על קודש הקדשים 'הגר"א' מווילנא כי חשבנו שבזה נעשה יותר 'לחסידים', עתה ידעתי בשל מי הסער
 הגדול הזה, מיד עליתי בשעה שש בערב לביתו של הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א שהיה פוקד את ציונו
 של הגר"א בימי אלול לבקש מאתו שיחוס נא עלי ועל נפשות ביתי ויבקש מחילה מהצדיק למען ייטב לנו, אמר
 לי ר' מרדכי, בשנה זו כבר הייתי על ציון הקודש, אבל מכיר אנכי יהודי חשוב הנמצא בקרבת מקום, לכה ואשלחהו
 כ'שליח' מיוחד עבורך, השליח מיהר לקיים שליחותו. באותו זמן שהיה על הציון הראה השעון על 6:30, והנה,
 באותם רגעים ממש עלה בני על אוטובוס המוביל נוסעים לעיר מגורי אביו, בהיותו באוטובוס פגש בו 'חבר' נעוריו,
 שלמד אתו לפני כמה שנים ב'חיידער' (תלמוד תורה), בראות החבר את מראהו הפוחז של בני, פתח פיו וגער בו, דו

הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות - אע"ג שהיא לשם שמים ל', דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישובו של עולם לח. ומהאי טעמא מצינו שחז"ל (ע"ז כה.) כינו את חומש דברים 'ספר הישר', לפי שכתובה בו מצוות

'ועשית הישר והטוב', אף שנכתבו בו עוד מאתיים מצוות לערך, ומדוע קראו את שם הספר דייקא על שם מצווה זו. אלא ביאורו, כי ממצווה זו נלמד כל הענין של הנהגת האדם לפני משורת הדין, ובוה הריהו נדמה לצורו וקונו שהוא רחום וחנון ל', לכן חשובה

משוגענער (משוגע שכמותך) וכי ירדת מדעתך, מדוע הינך נראה כך, וגם אם אין לך חשק כל כך לעסוק בתורה וכו', מדוע תשחית את תואר פניך, ומראה לבושך... וכי נראה לך שתרוויח משהו, מהשערות הגדולות העומדים לך בקידמת ראשך, וכי תרוויח משהו מלבושך הקצר... וכה הוסיף לייסרו בשבט פיו, כי טיפת 'עולם הזה' לא ירוויח מכל השטויות הללו, ואכן, בבואו לביתו, ביקש בני מיד שאתן לו 'טלית קטן' חזר ללבשו, גם ביקש שאגלח את הררי שערותיו... ושוב חזרה לו א אידישע צורה (צורתו היהודית) עד עצם היום הזה (וראה נא את גדול ה'נס' כי זה פשוט שאם ה'משגיח' או ההורים היו גוערים באופן כזה לא היו הדברים משפיעים עליו כלל, אבל מכיוון שהדברים יצאו מפי חברו מנוער הבין הנער כי לא 'לחנכו' בא). ללמדך עד היכן כוחו של דיבור, ק"ו בדיבור רע על 'גדולים', כי בסך הכל ישבו להם כמה צורבים צעירים שאינם נוגעים בקצה קצהו של גדולי ומאורי הדור, ואעפ"כ השפיע דיבורם באופן נורא כל כך, על כן, כל שומר נפשו ירחק מהם.

אגב אורחא, הגה"ק מטשעבין זי"ע היה אומר, שעל כל 'שארפע טריט' (צעד חריף) מתחרטים לבסוף. נוראות אמרו לפרש במה שמצינו ב'חד גדיא', שה'שונרא' אכל את הגדי וסופו שנטרף על ידי הכלב, והוא הוכה במקל אשר לאחר מכן נשרף באש וכו', ולכאורה בשלמא לחתול והכלב מגיע עונש בדין שהרי כל אחד מהם טרף בעל חי אחר, אך 'מקל' זה מה חטא שנענש בשריפה, והרי לא עשה כלום בעצמו אלא אחד אחז בו והכה את עמו את הכלב... אלא ללמדנו, כי אף אם אינו 'חוטא' אך סוף סוף השני הוכה על ידו, ואחת דינו לו... והיינו מה דאיתא (סנהדרין מה:): לגבי מי שנהרג בסקילה, ש'אחת אבן שנסקל בה ואחת עץ שנתלה עליו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן נקברין עמו', שכל מי שנהרג יהודי על ידו טעון קבורה, ואף שלא עשה שום מעשה בעצמו, ללמדנו עד כמה קשה צער הבריות. לז. כבר אמרו - 'ולא תתורו אחרי לבבכם' (במדבר טו לט) אל תתירו לעצמכם מצוות חדשות אשר לבכם נוטה להתירו אחרי קנאת ושנאת הלב, כגון את פלוני מצוה לקבור, ואת אלמוני מצוה לבייש וכו' וכו'... (כע"ז בהעמק דבר להנצי"ב).

וכבר הוכיח כן הרה"ק ה'דברי חיים' מצאנו זי"ע למי שאמר לו 'את פלוני מצווה לקבור בעודו בחיים חיותו...' כי מצינו שבני ישראל היו 'ערומים מן המצוות' וכבר הגיעה העת להוציאם ממצרים ולכן נתן להם 'דם פסח ודם מילה' (מכילתא ה כח), והרואה יתמה, שהרי בשלושת ימי אפילה (שקדמו לאותו זמן) מתו רוב מנין ובנין מבני ישראל ולא נשאר אלא 'חומש' מבני ישראל בחיים (וי"א אחד מחמישים או אחד מחמש מאות) ובוודאי כל הנשארים היו 'מתנדבים' בחברא קדישא לקבור רבבות אלפי הרשעים מבני ישראל שמתו בג' ימים אלו... וכלל וכלל אינם ערומים מן המצוות אלא 'מלאים מצות כרימון', ומכאן, שלא כל 'קבורה' מצוה היא והמבין יבין... (עיי' מהר"ש מבעלזא שג"כ ביאר כן). לח. כך פירש הרה"ק מקאצק זי"ע (ספר עמוד האמת) את דברי חז"ל (תנחומא פנחס א) כשם שפרצופיהן אינן שוות כך דעותיהם אינם שוות, והיינו כשם שאין לך טענה על חברך מדוע אין פרצוף פניך דומה לשלי, כך אין כל מקום לטענה על רעך מדוע אין דעתך כדעת... כי כל אחד יבין וישכיל בדעו ושכלו שנתנו לו מן שמיא, כפי שעלה ברצון הבורא ית"ש.

לט. הרה"ח מוה"ר נחום זאלץ ע"ה מקראקא סיפר שבפעם הראשונה שבא להסתופף בצל הרה"ק ה'קדושת ציון' זי"ע נדחקו החסידים לחטוף שיריים ומכיון שחפץ לחטוף שיריים נדחף גם הוא (ודחף אחרים), ה'קדושת ציון' הרגיש בדבר וקרא לו, ובתוכחת מוסר אמר לו, בזה שהנך נדחף הדי זה כאילו הנך עומד ומבקש מאתי שלא אחלק שיריים לאיש זולתך רק לך, שאם לא כן למה נדחפת, מעתה אומר לך - בטלן וואס דו ביסט, שטופ יענעם צו וועסטו פריער באקומען (בטלן שכמותך, דחוף את חברך ל'קרבים' אלי, ואז גם אתה תקבל קודם), ר' נחום חקק דברים אלו על לוח לבו ובימי הזעם במלחמת העולם חירף את נפשו עבוד הזולת וניצול עי"ז (הובא בספרי הדרכה באבוב). גם יש בזה הדרכה רבים, כי המקרב את ידידו ורעיו יתקרב אף הוא בזכות זה למעלה למעלה.

באר הפרשה - פרשת דברים

ישראל מ"מ הקב"ה מרחם עליהם אם הם עושים חסד זה עם זה מ"א.

מצווה זו ביותר לקרוא את החומש על שמה 'ספר הישר' (כע"ז איתא במהרש"א שם) ב.

דברו על לב - לחזק לבות בני ישראל ולעודדם

בסוף פרשתן (נ כב), 'לא תיראום כי ה' אלוקיכם הוא הנלחם לכם', ומיד לאחריו מתחלת פרשת 'ואתחנן אל ה' - שמשוה רבנו התפלל שיזכה להיכנס לא"י, וכתב 'בעל הטורים' (ריש פר' ואתחנן) שמשוה רבינו אמר חזקתי את ישראל אולי ירחם עלי, הרי לך חשיבותו של המחזק את רעהו^{מב}, שעם כל ה'מדרגות' העצומות של משה רבינו, שהיה אב לנביאים ו'ידעו ה' פנים אל פנים', אך לא מצא זכות בעצמו לעורר רחמים על ידה לבטל את הגזירה של 'מי מריבה' שיוכל להיכנס לא"י, אלא במה ש'חזקתי את ישראל'.

נוראות מצינו בדברי מרן ה'בית יוסף' זי"ע אודות חומר הפגם של המונע עצמו מלהעתיך דברי חיזוק ועידוד לזולתו^{מב}, שהנה כתיב (כג ד-ז) 'לא יבוא

איתא ב'אבות דרבי נתן' (פ"ד משנה ה) פעם אחת הלך רבי יוחנן בן זכאי בירושלים והיה מהלך רבי יהושע אחריו, וראו בית המקדש שהוא חרב, נענה רבי יהושע אוי לנו שחרב הבית שהיו מקריבין בו הקרבנות המכפרין עוונותיהם של ישראל, ועתה אין לנו קרבן לכפר, אמר לו רבי יוחנן, בני, אל ירע לך יש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה - ואיזה, זה 'גמילות חסדים', שנאמר (הושע ו ו) 'כי חסד חפצתי ולא זבח'.

נוראות מצינו בספה"ק 'תומר דבורה' (פ"א) שבשעת החורבן היה הדין מתחזק עד שבקש לכלות את הכל לקעקע ביצתן של ישראל מפני שנתחייבו בליה וכו', והיינו שאמר הקב"ה לגבריאל, הם גומלים חסדים אלו עם אלו, ואף אם הם חייבים ניצולו והיה להם שארית. ומבאר שעל כך נאמר (מיכה ז יח) 'כי חפץ חסד הוא', שאף אם מידת הדין מקטרגת על

מ. הגה"ח רבי אליהו ראטה זי"ע (משמש בקודש של הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זי"ע) היה אומר בשם הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע, מברכים אנו מידי יום ביומו - 'שלא עשני גוי', אך עדיין לא נודע כמה 'יהודי' הוא, וזה נמדד כפי מידתו להיטיב לאחרים, כגודל טובו וחסדיו עם אחרים כך גודל ה'יהודי' שבו.

מא. מענין לענין, הובא ב'ליקוטי יהודה' על הפסוק (פר' מסעי לג לח) 'ויעל אהרן הכהן אל הר ההר עפ"י ה' וימת... בחודש החמישי באחד לחודש', וז"ל אא"ז השפ"א ביאר, וכך איתא ב'ספר חסידים' (תלד) וז"ל, מעשה באדם אחד שהיה נוהג בעצמו כשהיה אדם אבל היה חוזר לביתו בלא מנעלים - להצטער עם האבל, והיה אותו יום שמת בו, יום שנקבצו כל הקהילות לאותו העיר, ויום ט' באב היה, והלכו הכל יחפים והראה הקב"ה שהטוב והישר בעיניו עושה אע"פ שלא הוצרך לעשות. כן אהרן הכהן שגמל חסד עם כל ישראל (בהיותו אוהב שלום ורוחף שלום), לכן נפטר בר"ח אב הימים שכל ישראל מתאבלים, כדי שכל ישראל ישתתפו באבלו לדורות.

מב. כתב הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (שמירת הלשון, ח"ב פ"ז), הבה נתבונן, אם יערכו 'דינער' (מסיבת התרמה) לרגל 'בנין בית המקדש השלישי' אזי ללא כל ספק שכל איש יתן את כל הון ביתו באהבה עבור מטרה גדולה זו, הוסיף ה'חפץ חיים' ואמר, אם כן, הרי הנביא אומר ושביה בצדקה - והיינו שבנין הבית השלישי נבנה על ידי קיום מצוות צדקה, עלינו להרבות בצדקה כל אחד עד כמה שידו מגעת, כי כל פרוטה לצדקה נחשבת כתרומה עבור בנין הבית השלישי.

ולדין ייאמר, שאין הכוונה רק לנתינת מעות כפשוטו, דמה יעשה מי שאין לו מעות, אלא הכוונה לנדיבות הפה - שיחזקו בני ישראל זה את זה במילה טובה ורוח נדיבה.

וכך אמר הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע, שכל בחור נזקק לחיותו כף אחת מלאה כבוד בכל יום ויום. ומדוע נביט על הנזקק ולא נעניק לו די מחסורו, כשאין הדבר עולה לנו אפילו שווה פרוטה.

מג. מעתה ישא כל אחד קל וחומר לעצמו, שאם כה הקפיד הקב"ה על מי שאינו מדבר 'דברים טובים', הרי קל וחומר בן בנו של קל וחומר למי שמדבר 'דברים רעים', דברי גנאי וזלזול בזולתו או לשון הרע וכיוצא בו. הנה נודע המעשה בקמצא ובבר קמצא שעל ידו נחרב בית המקדש, וכמובא בגמ' (גיטין נו.), שלאחר ש'השליך' את בר קמצא מסעודתו וביישו לעיני כל, הלך בר קמצא וסיפר למלך 'מרדו בך יהודאי', שאלו המלך 'מאן יימר', והשיב בר קמצא שישלח עמו המלך קרבן לביהמ"ק ונראה האם יקריבוהו, ובדרכו 'שדא ביה מומא (הטיל בו מום) בניב

ד) 'וזה דבר הרוצח', ופירשו חז"ל (שביעית פ"י מ"ח) שהוא מלשון 'דיבור', שצריך הרוצח לומר אל תכבדוני, וכן בעוד מקומות].

והדברים נוראים למתבונן בהם, שאי הבאת 'לחם ומים' נחשב ל'דבר מועט' ואילו מניעת דברים טובים וניחומים מצדקת עונש גדול כזה עד סוף כל הדורות. ולא עוד אלא שלכאורה יש להקשות וכי בני ישראל צריכים הם לחיזוק מגויי הארצות כדוגמת עמון ומואב, אלא מכאן למדנו שאפילו הגדול שבגדולים נהנה ומחיה נפשו בדברי חיזוק וניחומים¹², ואפילו אם הם באים מ'פחות שבפחותים', כי גדול כוחה של 'מילה

עמוני ומואבי בקהל ה' וגו', על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים וגו', לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם', והקשה ה'בית יוסף' (דרשות מהריק"א, נדפס בספר אור צדיקים), מפני מה ציוה הקב"ה לתעב אותם עד סוף כל הדורות על 'דבר מועט כזה' שלא קידמו אותם בלחם ובמים, והפליאה תגדל שבעתיים שהלא בני ישראל לא היו צריכים ללחם ומים כי היה להם 'לחם מן השמים' וכן היה להם מים לשתות ממימי הבאר. ומבאר בזה"ל, דיש לומר שאמר 'על דבר' רוצה לומר בעבור שלא נתנו להם דברים טובים וניחומים, וזהו שאמר 'על דבר' בשביל הדיבור, עכ"ל [והוכיח זאת ממה שנאמר (יש

שפתים ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא' וכו', ופירשו בזה בדרך הרמז כי בני ישראל יודעים שאפשר 'להרוג' ולפגוע על ידי ניב שפתיים - בדיבור שלא כהוגן, וכן בדוקין שבעין - בקריצת עין להרע, אולם לדידהו לאו מומא, גויי הארצות אומרים שאין זה נחשב כמום... ואי אפשר להרוג אלא בכלי זיין כפשוטו...

וכבר ביארו צדיקי הדורות לדורותיהם בלשון הכתוב (בראשית מט ו) 'כי באפם הרגו איש' כי פעמים סגי בעקימת האף (קרימען מיט די נאז) על פלוני כדי להרוג ולרצחו נפש.

סיפר לי הרה"ח ר' בנימין קאמינער שליט"א על אביו ר' ברוך ז"ל, ר' ברוך היה מקורב מאד אל הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע ושימש בתפקידים רבים הנוגעים להנהגת הציבור וכיו"ב, פעם אחת נקרא אל הקודש פנימה, ואותו הלילה ליל ערב ראש השנה היה - לפני אמירת 'זכור ברית' (בפעם הזאת היה הפעם היחידה שהבית ישראל איחר ל'זכור ברית'), פתח הרבי לספר לר"ב שבקרוב אנ"ש יש אברך שבלידתו לא נקצב לו מן השמים שכל ודעת ככל אחיו מבני ישראל רק פחות מזה ב'כמות' וגם ב'איכות', על כן, בהגיעו לפרק 'האיש מקדש' הוכרח ג"כ לקחת מי שלא נתברכה בשכל רב ודעת רחבה... ואכן, חייהם זרמו על מי מנוחות, ואף נולדו להם שני בנים בעזהשי"ת. כל זה עד לפני כמה ימים, כי הוצרך ה'שווער' (החותן) לשלוח איזו חבילה לבית ה'איידעם' (החתן), מה עשה השווער, ירד ל'תחנת האוטובוסים' וחיפש אחר הנוסע לעיר מגוריו של חתנו, משמצא ביקש ממנו להעביר חבילתו לחתנו, ולהעמיד דברים על דיוקם שאל את ה'שליח' האם הוא מכיר 'אברך פלוני'... וישאלהו האיש.. מי.. אותו המשוגענער... (פלוני המשוגע), והסכים לקחת החבילה. אחר הדברים האלה, החל השווער לחשוב וכי זה שמי וזה זכרי - 'חותנו של משוגענער'... לא ולא, בשום פנים ואופן לא אתן להיות כן, כי חרפה היא לנו... (מן הנראה שאף שכלו של החותן לא היה 'רחב כל כך'), 'זה היום עשה ה'' - היום הזה יתן החותן 'גט פיטורין' וישחרר את בתי מלהיות כפותה בידי משוגענער ל"ע... ובזה ביקש הרבי מר"ב שיראה להשכין שלום ולחבר בין הניצים.

משיצא את פני הקודש מיהר ר"ב לטפל בענין, ולא עלה בידו, שהרי 'שלושה שותפים' היו נתונים תחת 'טיפולו' הבת - 'אשת המשוגענער', אביה ואמה... על שנים מהם הצליח ועל אחד לא הצליח, לא ארכו הימים ואותו האיש נתן גט פיטורין ואיגרת שבוקין לעולמי עד, מה עלה בגורל הבנים - שניהם יצאו לתרבות רעה.

עתה בין והתבונן נוראות, עמד לו יהודי בתחנת אוטובוס ולתומו שאל מי.. אותו המשוגענער... ובזה גרם לחורבן הבית, האיש והאשה הושלכו ליגון ואנחה עולמית על שהוכרחו להתגרש זה מזה, שתי 'נשמות קדושת' והם הבנים של אותו ה'משוגענער' ירדו לעמקי שאול... ועד היום הזה לא ידע זה האיש מה גרם במאמר פיו...

מד. בעיה"ק טבריא היה דר יהודי אחד שלא היה שלם בדעת והיה חסר דעה ל"ע. והנה המקווה טהרה היה קטן ביותר ולא החזיק כי אם איש אחד או שניים. יומא חד בשעה שפנה הגה"ק רבי מרדכי חיים סלאנים זי"ע לבית הטבילה שהו שם אנשים הרבה ואף אותו יהודי נכח שם. בראותו את רבי מוטל עומד ומחכה בין האנשים קרא להם ואמר, פנו מקום לרבי קדוש שבינותינו. לאחר שיצא הרה"ק מן המקווה פנה לסובביו ואמר להם, הביטו

באר הפרשה - פרשת דברים

כתב הרה"ק ה'אוהב ישראל' זי"ע (לשבת חזון) י"ל אשר שבת חזון הוא יותר גדול במעלה מכל שבתות השנה²¹. על דרך שנשאלתי פעם אחת לבאר המדרש (לא נודע) דאיתא שם לא היה יום מועד לישראל כיום שנחרב בית המקדש עד כאן והוא פלא (וכבר עמד בזה המ'שנה למלך' בספרו הטהור פרשת דברים עיי"ש). אמנם בשום שכל והערת לב. יש לומר בזה כי בעת הפרידה מתעוררת אהבת רעים במלא תוקפה ועוזה, ובשעת חורבן הבית עת צאת בני ישראל לגלות המר והנמחר הזה נפרד כביכול קוב"ה מבניו על כן נתעורר אז

טובה' לרומם את הנפש ולהפיח רוח חדשה, ומעתה אל תאמר מי אני ומה אני שאחזק אחרים, כח תמיד ה'דבר' הוא ב'עיתו', ומה טוב²².

רב לך שבת - קדושת שבת בכלל ובפרט בימי בין המצרים ושבת חזון

הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (איכה, ד"ה ואומר אבד נצחו) מסביר את הכינוי שבת 'חזון', שהוא מלשון 'ראיה', שהקב"ה מראה לנו את הייעודים הטובים העתידים לבוא עלינו לעתיד לבוא²³.

נא וראו, הנה יהודי זה אינו בריא בנפשו, ולא עוד אלא שלא עמד במקום ובאופן מכובד כלל וכלל. ואעפ"כ נהייתי מאד ממעט הכבוד שהנחילני, מכאן נלמד כי כן טבע הקב"ה בבריאתו - ליהנות מדברי עידוד הנשמעים באזניו יהיה ממי שיהיה. ושכרו של המעודד ומחזק גדול עד מאד.

מה. באחת השנים לאחר 'כל נדרי' יצא הגאון רבי משה מרדכי חדש זצ"ל מביהכ"נ לכמה רגעים, ובעת שנטל ידיו ראה את אחד מבוגרי הישיבה שעדיין לא מצא את זיווגו זה שנים רבות שבא לערוך את סדר עבודת יוה"כ בכותלי הישיבה... נענה רמ"מ לעומתו בפנים מאירות ומסבירות ואמר... אה... אף אתה באת להיות עמנו, הרי יהא לנו א אנדערע יוה"כ... (יוה"כ באופן נעלה ומרומם), והנה דברי חיזוק אלו נכנסו עמוק עמוק ללבו, ריפאו וחיזקו אותו... ממחרת יוה"כ פ' ישב הלה עצמו אצל הגמרא', ומני אז עלה ונתעלה ונשתנה מצבו לבלי הכר ברוחניות ובגשמיות וכהיום הוא ממקימי עולה של תורה, והוא מעיד על עצמו כי דבריו הקצרים של ראש הישיבה באותו מעמד הם הם שהעמידוהו על מקומו.

עוד מעשה כיוצא בזה סיפר הגאון רבי דניאל פרוש שליט"א שבימי בחורו למד בישיבתו של הגרמ"מ חדש זצ"ל - ישיבת 'אור אלחנן', ובאחד בימי השישי ישב ועסק בתורה בהתמדה גדולה כשהיכל היה כמעט ריקן מלומדים, באותו הזמן נכנס הרמ"מ להיכל ומצאו כך נתרשע עד מאד ושיבחו מאד, גם מיהר להתקשר לבית הוריו, וכשאמו ענתה סיפר לה בהתלהבות על בנם ההולך ומתעלה וזה עתה מצאו יושב ב'יחידות' בהיכל הישיבה ולומד בהתמדה... ושפך עליו שבחים לרוב וכי בוודאי עדין לגדולות, וכבר מעתה ניתן לומר 'אשרי יולדתו'... הדברים הגיעו לאזני ר"ד, ונסכו בו כוחות נפש מרובים, ומשם 'פתיחת' עלייתו הגדולה עד שזכה להקים ישיבה לתפארת 'ארחות משה' ע"ש רבו הרממ"ח זצ"ל, בה הוא מרביץ תורה לעדרים ומעמיד דורות של ת"ח ופארי הדור.

מו. וכבר אמרו משמו (דרושי צמח צדק למגילת איכה ששמע מאביו בשם הרב מבא"ד שאמר בהיותו בשב"ק בק"ק בראהין) להמשיל את הדבר, למלך שעשה לבנו בגד יקר ומפואר בכל מיני פאר והדר, אך הבן לא השכיל להעריך את חשיבות הבגד ויקרו, ולא שמר עליו כראוי, ונקרע הבגד לכמה קרעים, והוכרח האב לתפור לו בגד חדש, ועדיין לא השכיל הבן להחשיב את יקר תפארת גדולת הבגד החדש, ושוב לא שמרו וקרעו כבתחילה, מה עשה האב ברחמיו על בנו, תפר לו בגד בשלישית, אך הפעם לא נתנו לבנו אלא תלאו במקום שמור, ומפעם לפעם קרא לבנו ואמר לו, ראה בני, זה הבגד מוכן עבורך, אמנם לא תקבלהו עד אשר תשוב מדרכיך הנלוזות ותלמד לשמור את עצמך ובגדיך - אז תשוב לקבל את הבגד המפואר, והנמשל, הקב"ה בנה לנו את בית הבחירה, וכבר נחרב הבית בראשונה ובשניה על אשר לא שמרנו עצמנו מטינוף ולכלוך, על כן בשלישית הכין לנו מקדשינו אלא שעדיין לא נתנו לנו, ובכל שנה ב'שבת חזון', קורא לנו, ומראה לנו - ראו נא את הבית השלישי עומד מוכן לרדת ארצה באש מן השמים, אמנם 'בידכם הדבר' - 'שובו אלי ואשובה אליכם'. אם תפסיקו לטנף מעשיכם ותשמרו עצמכם כראוי מיד אורידנו לכם מן השמים, במהרה בימינו אמן.

מז. צדיקי בית באבוב היו אומרים כי מי שיש לו שכל בקדקודו יראה להרבות ב'תוספת שבת' בשב"ק דנא, ועי"ז הופך הוא את ימי האבל ליום שב"ק, ונס יגון ואנחה...

נהפך לרחמים הרי הוא שעת רחמים ועת רצון גדול מאד, ולכך באותה שעה רעוא דרעוין אשתבת. עפי"ז יש לומר על ימי בין המצרים שבימות החול נחשב כל היום עת דין ומכאוב (לא רק בשעת מנחה), ממילא כאשר 'באה שבת באה מנוחה' והקב"ה פורש על העולם סוכת רחמים נמתקים הדינים השורים באלו הימים, וכל השבת כולה היא המתקת דינים והתעוררות שערי רחמים וכולה עידן רעוא דרעוין.

ובגדולת השבתות בכל ימות השנה בזמן הזה שאין הבית קיים גילה לנו הרה"ק התפארת שלמה זי"ע (בחקותי, כו"ב ב'שבת חוין') עה"פ (ויקרא כו לד) 'אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה' שהתורה הקדושה מרמות לנו בזה, כי כל החורבן כולו הוא רק לענין ימות החול, אך בשבת קודש לא פגע כלל החורבן, וכאילו ביהמ"ק עדיין קיים.

וזוכיח דבריו מהמבואר בספרי הארז"ל כי גם בזמן הוה אעפ"י שביהמ"ק חרב ואין עבודה ואין קרבן, מ"מ בשבת נעשים כל הייחודים שנעשו אז ע"י הקרבנות ועבודת ביהמ"ק ממילא בהעלאת העולמות כמו קודם פגם אדם הראשון, וזה פי' הפסוק (ויקרא יט ל) 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו', כאשר את שבתותי תשמורו ייחשב לכם כאילו המקדש על מכוננו ונעשו כל העבודות.

ולא עוד, אלא ששבתות הגלות הם יותר נשגבים מאותם שבתות ששמרו ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים, כי אז היו גם כל ימות החול בעבודת המקדש כראוי, אך בימינו אנו, שימות החול חשוכים בשחור הגלות המר והגמרה, כל תקוותינו ורוח חיינו הוא יום השבת קודש, בה תנוח נפשינו מנוחת אהבה וידידות, באה שבת באה מנוחה, וממילא יום קדוש זה גבוה הרבה ביותר - בשלימות האהבה יותר משבתות של אותם ימים מקדם, ועל פי זה מבאר בקדשו 'אז' דיקא

אהבה עזה ועצומה ביניהם, ואהבה וחיבה זו שבה ומתעוררת בכל שנה ושנה מ"ח.

ובכל יום שב"ק מתעורר ביותר אהבתו של הקב"ה לבניו חביביו עם קרובו, והוא משרה שכינתו עליהם ביותר בכל מצב שהם נמצאים בו. וכפי שביאר הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע (יערות דבש ח"א דרוש י"ג) מה שאמרו בגמ' (יומא נד:) שבשעה שנכנסו אויבים להיכל ראו את הכרובים מעורים זה בזה, והקשו הראשונים (הר"י מינאש ורישב"א ב"ב צט. ושאר) שהרי איתא בגמ' (ב"ב צט.) שרק בשעה שעושים ישראל רצונו של מקום אזי פני הכרובים איש כלפי אחיו, אך כשאינם עושים רצונו של מקום פניהם אל הבית, ואם כן כיצד היו הכרובים מעורים זה בזה בשעת החורבן. ומבאר הרבי ר' יהונתן על פי מה דאיתא בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) שבבית ראשון נבקעה חומת העיר בתשעה בתמוז וחורבן הבית היה באחד באב (כ"א יום לאחר ט' תמוז), וכבר מצינו שתשעה באב באותה שנה היה באחד בשבת (תענית כט.), נמצא שאחד באב חל בעצם יום השבת, ומשום כך היו הכרובים מעורים זה בזה, כי בשב"ק הקב"ה מראה חיבתו לישראל אפילו כשאינם עושים רצונו של מקום מ"מ. ובה מבאר לשון המדרש (עי' זוה"ק ח"ג קעט:) מעולם לא זזה שכינה מישראל ואפילו בשבתות של חול, וכבר עמדו המפרשים לבאר מהו 'שבתות של חול' ופירשו באופנים רבים ושונים, אך להאמור יש לומר שהכוונה היא לשבתות המתחללות שנוהגים בהם מנהג חול, אך מכל מקום לא זזה שכינה מישראל.

איתא מהרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע (מסעי תר"ע) בשם הרה"ק 'היהודי הקדוש' זי"ע ששבתות אלו (וביותר בשבת חוין, עיי' שפתי צדיק ועוד) של בין המצרים - כל ה'מעת לעת' הוא 'רעוא דרעוין', שהרי כל הפעם שזמן המנחה קודש הוא רעוא דרעוין (פירוש 'רצון הרצונות' ועת רצון לכל היא), כי בשעה זו בכל ימות השבוע (בעת מנחה) מתגברים הדינים עד מאד, לאידך באותה שעה ביום השבת הם נמתקים מקדושת השבת, וכאשר דין

מח. אף שלא הותרה ה'עצבות' מעולם, ולא נצטוונו בתשעה באב ובימים הללו אלא 'להתאבל' על ירושלים, וכמו שידוע בשם החזו"א (מעשה איש ח"ד קסג, והובא לקמן) שאין אבלות זו סתירה לשמחה, מ"מ בשבת יש להיזהר במשנה זהירות בענין זה, וכבר אמרו חז"ל ב'ספרי' (בהעלותך יט) 'ביום שמחתכם אלו השבתות...'. מט. וכבר כתב הרמב"ן (במדבר כח ב) אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין מפני שכנסת ישראל בת זוג והכל שלום, והמשכיל יבין.

בית המקדש, אמנם משכן ה' של הארבע אמות של הלכה' - והיכלא דאורייתא זאת, לא יבוטל לעולם. זהו שנאמר 'אלה פקודי' - פירוש 'פקודי' לשון חסרון, כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא מט), ור"ל אלה פקודי המשכן, היינו בהורות אלה של גליות, שהמשכן חסר, ואין לנו לא משכן ולא מקדש, הנה משכן העדות היינו התורה הוא המשכן והמקדש (שהתורה תהיה במקום המשכן והמקדש), נמצא שאין כאן כלל הזכרת צער, עכ"ל.

וכך איתא במשנה (אבות ב יד) 'הוי שקוד ללמוד תורה', וביאר הרה"ק העבודת ישראל זי"ע (אבות שם) שתיבת 'הוי' עולה כמנין כ"א, ומרמז על כ"א ימי בין המצרים, שבהם יוסף לשקוד על דלתי תורה יא.

ובה כתב הרה"ק ה'מאור ושמש' זי"ע (בלק ד"ה עוד בפסוק) שעל ידי עסק התורה שבעל פה יכולים להמתיק הדינים ולהמשיך חסדים על ישראל, וזהו שאמרו (שבת פה.) 'הדר קבלוה בימי אחשוורוש' והכוונה היא על תורה שבעל פה (כדאיתא במדרש תנחומא פר' נח), שמאחר שהמן הרשע רצה להגביר כח הדינים לקטרג על ישראל משום כך קבלו על עצמם לעסוק בתורה שבעל פה להמתיק הדינים והגבורות בשורשם. ובה מבאר הא דאיתא (משנת חכמים תמוז אב פ"א א) שצירוף שם הוי"ה השולט בחודש תמוז הוא יוצא מסופי תיבות של 'זה איננו שוה לי' (אסתר ה יג), לרמז שכמו בימי מרדכי היתה התשועה ומיתוק הגבורות על ידי קבלת לימוד התורה שבעל פה 'כן בימים האלו צריך לעסוק בתורה שבע"פ יותר מבשאר דברים', להשביח כל

בעידן גלותא 'תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה' בימי השממה של הגלות או אז תשבות את אשר לא שבתה בשבתכם עליה' כי בזמן ביהמ"ק לא היו שבתים טובים כאלה עכ"ל. וזהו שאנו אומרים בברכת המזון 'שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו' פי' שהמקבל השבת ושומרה בשמחה כדת כראוי וכנכון, ממילא 'והראנו ה' בנחמת ציון עירך' - כאילו כבר רואה את ציון בבניינה.

כי הם היינו - מעלת לימוד התורה, בפרט בימים אלו באלו הימים הזמן גרמא להוסיף רבות בעסק התורה? כמאמרם ז"ל (ברכות ה.) מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה, ובוהר הק' (ויקהל ר א) היכלא דקודשא בריך הוא אורייתא איהי, וכד בר נש עסוק באורייתא, קודשא בריך הוא קאים תמן ואצית לקליה (היכלו של הקב"ה היא התורה, ובשעה שהיהודי יושב ועוסק בתורה עומד שם הקב"ה ומקשיב לקולו).

ועל פי זה מבאר הרה"ק ה'דברי ישראל' זי"ע (פר' פקודי) במה שנאמר (שמות לח כא) 'אלה פקודי המשכן משכן העדות', ופירש רש"י רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל, ולבאורה הוא תמוה - עדין לא הוקם המשכן, כבר רמז להם להעריך תיקון חצות על החורבן, ולאיוזה צורך רמז להם זאת עכשיו החורבן שיהיה לעתיד... והרי, בשעת חדוה חדוה. אלא יש לומר עפי"ד הוזה"ק 'היכלא דקוב"ה אורייתא איהי' 'זה שבישר להם, אף אם שמא יגרום החטא, ויחרב

נ. כתב הגה"ק החיד"א בספרו 'חומת אנך' לפרש בלשון המקרא שבריש פרשתן (א א) 'אלה הדברים אשר דבר משה', כי הנה אמרו חז"ל (ב"ב קסה.) שאין אדם ניצול מאבק לשון הרע, והדרך להינצל שלא יבוא לידי זה הוא על ידי לימוד התורה (ערכין טו:), ומעתה יתפרש הכתוב כי 'אלה' ר"ת אבק לשון הרע, שדרך התיקון לחטא זה הוא על ידי הדברים אשר דבר משה, ר"ל על ידי ריבוי הלימוד בתורת משה.

נא. בימי המלחמה הנוראה היה הרה"ק רבי פנחס מאוסטילא זי"ע הי"ד (חתנו של הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע) יושב ועוסק בתורה בהתמדה מרובה ללא הרף, והיו סובביו תמהים בפניו האיך אפשר לו לעסוק בדברי תורה במצב איום כזה אשר מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, ודם ישראל נשפך כמים. השיב הרה"ק אצל חותני היה כמחזה הזה בימי המלחמה הראשונה - שהיה עוסק בתורה יומם ולילה, וכששאלוהו על כך, השיב איתא במשנה (סנהדרין ו ה) 'אמר ר' מאיר בשעה שאדם מצטער שכונה מה הלשון אומרת, כביכול, קלני מראשי קלני מזרועי, נמצא שבשעת מלחמה כזאת שכל כך הרבה מבני ישראל שרויים בצער ומכאוב, הרי השכינה הקדושה מייללת בצער ממכאובם, ואין לך דבר המשמח את השכינה כמו עסק התורה, על כן עוסק הוא בתורה בכדי לשמח את השכינה ולהקל מצערה, סיים רבי פנחס ואמר, אם חותני אמר כזאת בעת המלחמה הראשונה, הרי בעת הזאת על אחת כמה וכמה וודאי שהשכינה מייללת בצער, ועלינו לשמחה בתורה. ולענייננו אנו, כמה ראוי להרבות בלימוד התורה בימי בין המצרים לשמח את השכינה הקדושה.

זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי וכו', ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. שבשעה שנכנס רבי יוסי לאותה חורבה בודאי עלה צער בליבו על חורבן ירושלים, ושוב אין השכינה שורה מתוך עצבות, אולם רבי יוסי התגבר לעבודת הבורא והתפלל בשמחה, והתנברות זו גרמה נחת רוח במרומים עד שבכיבול התחרט הקב"ה על החורבן, וזה הייתה הבת קול ששמע אוי לבנים וכו'.

הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע (דברי אמת - לקושי כתובים איכה ג כו ד"ה לסיום) ביאר מדוע נפסק (או"ח תקנ"א י ברמ"א) שבסעודת ברית מילה שחל בתשעת הימים הותר רק ל'מנין' להשתתף (וכיו"ב לשאר הדעות שם), ואילו בסעודת סיום מסכתא אין שום חומרא, וכל הרוצה ישתתף, אלא, כי כל סיבת החורבן הנורא הייתה כמאמר הכתוב (ירמיהו ט יא) 'על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת', נמצא שעסק התורה הוא התיקון לחורבן זה, וגם הגאולה תהיה ע"י התורה כמו שאמרו רז"ל (ב"ב ה.) לכן מותר לכל להשתתף בסיום, ואין צריך לומר שעל כל אחד לעסוק בהתמדה בדברי תורה בימים הללו, כי בזה מקרב הוא את הגאולה השלימה".

המקטרגים המתעוררים בימי בין המצרים. וזהו גם המעם ששם הוי"ה השייך לחודש אב יוצא מהפסוק (דברים כו ט) 'הסכת ושמע ישראל היום' (משנת חכמים שם פ"ב א), שדרשוהו חז"ל (ברכות סג:) על עסק התורה שבע"פ, וכמו שאמרו 'הסכת - עשו כתות כתות ועסקו בתורה וכו', דבר אחר הסכת ושמע ישראל - כתתו עצמכם על דברי תורה, כי בימים אלו שהם עת תגבורת הדין צריכון ישראל לעסוק בתורה שבע"פ כדי להמתיק הגבורות".

עוד כתב ה'מאור ושמשי' זי"ע (פינחס, ד"ה עוד בפסוקים הנזכרים) שהנה אמרו בגמ' (ברכות לב:) שהקב"ה מתחרט על שברא את יצר הרע, ואימתי בא הקב"ה לידי חרטה - כאשר בני ישראל מתגברים לעבדו ית"ש על אף הצער והדוחק ועול השעבוד, וכן בימי בין המצרים שהוא זמן תגבורת הדין והיצר מבלבל ומקטרג כמו שהיה באותו הזמן עד שהביא את הקב"ה להרחיב את ביתו, 'ואעפ"כ הן מתגברין על היצה"ר ועוסקים בתורה ובמצוות בכל נפשם, מזה מקבל הקב"ה שעשועין גדולים ומתחרט על שהחריב את ביתו והגלה את בניו לבין האומות'.

ובזה מפרש במעשה שהובא בגמ' (ברכות ג.) אמר רבי יוסי, יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו

נב. הנה אמרו חז"ל (ברכות סג:) אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. ויתבאר על פי המסופר על החסיד ר' זעליג שעראנסקי זצ"ל (היה נוסע אל הרה"ק ר' ברוך ממעז'בוז זי"ע ובסוף ימיו נסע לקאצק, ובפעם האחרונה שהיה בקאצק) שאמר לו הרה"ק מקאצק זי"ע שכל אחד חייב לדעת לכל הפחות מסכת אחת בעל פה, ויהיה לו מכך תועלת, מיד התיישב רבי זעליג ללמוד מסכת תענית עם כל המפרשים בעיון ובבהירות עד שידעה על בורייה, ואכן מיד אח"כ איבד מאור עיניו רח"ל. אז נענה ר' זעליג ואמר, חבל שלקחתי לעצמי מסכת תענית, הייתי צריך לקבל ע"ע ללמוד מסכת בבא בתרא (שהיא ארוכה פי שש ממס' תענית) ועדיין הייתי רואה בעיניי... (אגב, רבי זעליג היה ונשאר מלא שמחה, וכשאיבד מאור עיניו אמר 'לרקוד אפשר גם בחשיכה', ומסופר שפעם אמר להרה"ק ר' וואלף מסטריקוב זי"ע, את הכל כבר איני רואה, אבל 'את עצמי' עדיין הנני רואה בכל זמן, ילמדני רבינו, כיצד אעשה זאת - שגם את עצמי לא אראה, רק אבין שיש עוד בריות בעולם זולתי).

וזאת יש לרמז, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה - שילמד מתוך מחשבה כאילו הולך למות וחייב ל'חטוף במהרה' עוד ועוד כדי שיהיה לו תורה מונח בכיסו (ואם ימשיך לחיות אז 'הכל ריווח'... אבל כעת מוטל עליו לחטוף וללמוד מה שיותר).

וכמו שסיפר הגה"צ רבי אריה לעווין זצ"ל, שפעם נקרא ע"י שוטרים אנגליים (בזמן שלטון האנגליים בארץ הקודש), לבוא עימם 'כלא עכו', מכיוון שהרשעים עמדו לעלות לגרדום כמה מאחינו בני ישראל, וכששאלו אותם לבקשתם האחרונה, השיבו שברצונם לדבר עם ר' אריה לעווין, והיתה מטרתם בכדי שיניח להם תפילין (דרכו היה לילך כל היום עם תפילין), ואכן מילא בקשתם והניח להם ובכו בדמעות שלישי, לאחמ"כ היה רבי אריה חוזר ואומר, מהם למדתי כיצד צריכה להיראות הנחת תפילין, והדבקות עם בורא עולם, כלומר שייביט בכל פעם כאילו שזו לו הפעם האחרונה... נג. . כעין זה מובא בשם הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, שלכן התירו לאכול בשר ולשתות יין בסיום מסכתא, להורות שכשיהודי לומד תורה אין אז כלל חורבן.

תשעה באב

זהו ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי, פני היכן אתם, פני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה. אמר הקב"ה לירמיה, אני היום דומה לאדם שהיה לו בן יחיד ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו וכו', לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות וכו', מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם והיו צועקים ובוכים עד שערי בית המקדש, כיון שראה אותם הקב"ה מיד 'ויקרא ה' אלוקים צבקות לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק', ואלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאמרו, והיו בוכין והולכין משער זה לשער זה כאדם שמתו מוטל לפניו, והיה הקב"ה סופד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובקנותו לא הצליח.

ובכל שנה ושנה חוזר ומתחדש אותו צער ובכיה במרומים, וכמו שכתב הרה"ק ה'חתם סופר' (דרוש ז' אב תק"ס, עמוד ש"ז), כי עזו וחדווה במקומו, ואין השכינה שורה מתוך עצבות, אמנם יום תשעה באב נקרא יום מר כדכתיב (ישעי' נב יב) 'ויקרא ה' אלוקים ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה', ולכן טוב ונכון לכל מרי נפש הנבוכים לבכות ולספוד בימים הללו אשר אלוקינו בשמים ממעל עושה כבי והספד^י, כי

בכה תבכה - להיות מיצר ודואג על חורבן הבית ועל גלות ישראל

נוראות מצינו בכתבי הקודש על גודל הצער שיש לו להקב"ה על חורבן ביהמ"ק^י, כי 'מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם' (ברכות ג.), וכדכתיב (ישעי' נב יב) 'ויקרא ה' אלוקים צבקות לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק'. ובגמ' (חגיגה ה:) פירשו מה שנאמר (ירמיה יג יז) 'ודמע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' - אמר ר' אלעזר שלש דמעות הללו למה, אחת על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן'. עוד שם בגמ', 'שאני חורבן ביהמ"ק דאפילו מלאכי שלום בכו שנאמר (ישעי' לג ז) 'הן אַרְאֶם צַעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון'.

ובמדרש (איכ"ר פתיחתא כד) איתא דברים המשברים כל לב מרגיש על גודל הצער שיש למעלה, וכך כתיב שם, באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי מה עשיתי, השריתי שכינתי בשביל ישראל ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון וכו', אמר להן הקב"ה למלאכי השרת בואו ונלך אני ואתם ונראה בביתי מה עשו אויבים בו, מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו, וכיון שראה הקב"ה את בית המקדש אמר בודאי

נד. כבר נודע בשערים מה שהביא השל"ה (מסכת שבועות פרק נר מצוה אות ח) מכת"י"ק הגה"ק רבי שלמה אלקבץ בו תיאר סדר לימוד החבריא קדישא בליל שבועות, ובתוך הדברים הביא את הלשון הנורא שהיתה השכינה הק' מדברת מתוך גרונו של מרן ה'בית יוסף' זי"ע 'אשר זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר חובקת אשפתות וכו', ואלו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים מהצער אשר אני שרוי בו לא היתה נכנסת שמחה בלבכם ולא שחוק בפיכם בזכרם כי בסבתכם אני מושלכת בעפר'. וכתב מהר"ש אלקבץ, 'את כל הדברים האלה דבר אלינו ושמעה אזנינו וכולנו געינו בבכיה כו' בשמענו צרת השכינה בעונינו וקולה כחולה המתחננת אלינו'.

נה. מסופר שבישיבתו של הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע בפרעשבורג, נהגו בכל יום מימי בין המצרים בהגיע עת חצות היום לערוך תיקון חצות כמובא במג"א (סי' תקנ"א מ"ה) וז"ל. 'ובכוונות האר"י כתב שיתאבל בימים ההם אחר חצות היום ויבכה כמו חצי שעה' (וכך נהיגי עד עצם היום בהרבה קהילות), כשליח ציבור שימש הגה"ק רבי פישל סופר זי"ע שהיה איש מורם מעם, ובכיה רבה בכה על הר ציון ששם, עד שכל הקהל געו אחריו בבכי ויללה, יומא חדא נעדר רבי פישל מבינות לספסלי דבי מדרשא, ושלחו במקומו נער אחד צעיר לימים שיואיל לגשת לפני התיבה באמירת תיקון חצות, אותו נער 'אמר' את התיקון, ואף הנעים בגרונו בסלסולים משל עומד הוא זה עתה בתפילת שבת ויו"ט, ולאחר שתמה אמירת התיקון חצות, נענה החתם סופר ואמר, נער זה צריך בדיקה אחריו אם אינו מכת ש"ץ חלילה... כי היאך יוכל אדם ירא שמים להוציא מפיו את התפילות והקינות על חורבן עיר האלוקים המושפלת עד שאול תחתיה, בכזו שאננות ושאט נפש, כאילו אין זה נוגע לו עצמו, והרבה יש בעובדא זה ללמדנו עד כמה צריך לקונן ולהזיל דמעות כתנים על שריפת בית אלוקינו.

אינה תלויה אלא בבכי, ונלמד זאת ממה שנאמר (ירמיה לא ה) 'בבכי יבואו ובתחנונים אובילים'.

וזכר הפליגו קמאי בשכרם של המתאבלים על ירושלים^נ, שזוכה ורואה בשמחתה, וכנהנה מצאנו רבות בספרים. הרה"ק רבי חיים פאלאנ'י (בספר 'מועד לכל חי' חודש אב אות טו) מביא בשם ספר 'קמורת המזבח' המקונן על חורבן הבית מכפרים עונותיו וזוכה לאריכות ימים, ובניו לא ימותו בחייו יראה זרע יאריך ימים^{נח}.

ובכלל זה הוא התפילה והזעקה עד אנה כבייה בציון ומספד בירושלים^{נט}, וכלשון המדרש (בר"ר יג ב),

או עולה (המתאבל על החורבן) עד גבוה מעל גבוה, ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, ושומע קולו של מעלה יתברך שמו בוכה בנגדו, וזהו 'בצר לך' בכל צרות גלות הרע והמר הזה, 'ומצאוך כל הדברים האלה' באחריתן של ימים שהוא ט' באב או 'מצאוך ויעוררוך, ואז 'ושבת עד ה' אלוקיך' שיעלה בכיותך עד ה', והטעם כי אז 'ושמעת בקולו' גם כן, כי הוא אז גם למעלה גנחתי גנח.

ומעתה פלגי מים תרד עיננו בהעלותינו על ליבנו עומק הצער והכאב שאי אפשר להשיגו^{נז}, ועל שבר בת עמי, וכבר איתא בזה"ק (ה"ב יב): 'אמר רבי יצחק, פורקנא דישׂראל לא תליא אלא בבכי' - גאולת ישראל

נו. בטוב טעם ודעת ביאר הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל (גלות ונחמה, עמ' קמז - קנא), כי ענין הבכיה מורה על ההשתתפות של האדם במצב הרוחני של כלל ישראל, ובצער השכינה. פוק חזי ממנהגו של עולם, שהרי בלוית המת רק קרובי המשפחה בוכים, ורק מי שמרגיש קירבה מתעורר לבכי. כך בימים אלו של אבילות על חורבן הקודש והמקדש, נבחן כל אחד כמה מידת קרבתו אל הקדושה, מהי השייכות והשותפות שלו עם ישראל ועם הקב"ה. ובוזה צריך לעבוד ולחזק את תחושת השייכות... הבוכה מבטא את השייכות לדבר שאבד, את הכאב על החסרון, וכך מתקרב ונקשר יותר אל הדבר. ומסיים שם, מי שאינו מסוגל לבכות בימי 'בין המצרים' על חורבן בית המקדש ועל גלות השכינה, עליו לשבת על הרצפה ולבכות בבכי מר על חורבן הקודש בקרבנו, על זה שאינו מסוגל לבכות, ועל שלא אכפת לו, ואין לו שייכות לחסרון בית המקדש, כאשר אינו מרגיש את החסרון של בית המקדש, הרי חסרונו ברוחניות ניכר וגלוי. ועל זה ראוי באמת להתעורר בבכי.

כתב היעב"ץ (סידור בית יעקב עניני ט"ב חלוץ ו אות טז) אלמלא לא היה אלא עוון זה בידינו - שאין מתאבלין כראוי על ירושלים כראוי, די להאריך גלותנו, והיא בעיני הסיבה הקרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פזורנו, על צווארנו נרדפנו, לא הונח לנו להרגיע בגוים עם שפלותנו עניינו ומרודנו, לפי שיצא האבל הלז מלבנו...

נז. סיפר הגאון רבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל, פעם בעת אסיפת הרבנים לדון בענייני השעה, הראה ה'חפץ חיים' זי"ע את דברי ה'תנא דבי אליהו' (רבה פ"כ ד"ה פעם אחת), ולא גלגל הקב"ה והביא פרס ומדי לעולם אלא בשכרו של כורש שהיה בוכה ומתאנח בשעה שהחריבו העכו"ם את בית המקדש. הוסיף על כך ה'חפץ חיים', שכאשר נחשוב את מניין השנים, נמצא שבאותה שעה היה כורש בן שבע שנים בלבד, ויש לנו להתבונן, מה וכמה משיג ילד (נכרי) רך בשנים להבין את גודל החורבן, ואף על פי כן בזכות שבכה על חורבן הבית הביא הקב"ה את מלכות פרס ומדי לעולם, ק"ו לדידן, כמה שכר טוב יש לבורא ליתן לנו על אבלותנו על החורבן הגדול והנורא.

נח. מפורסמים הדברים שהרה"ק המהר"י אסאד היה שומר את הדמעות שהזיל בעת עריכת תיקון חצות, והיה משתמש בהם לעת מצוא להצלת בחורי ישראל מגיוסם לצבא הנכרים (תולדות שמואל, קליין תרצ"ו פ"ט ט - שהיה נותן לטעום מאותן הדמעות. מעדות הרה"ק המהר"י דושינסקי זי"ע, ועוד), וכמו כן הציל בהם מי שכבה מאור עיניו רח"ל, ועוד אותות ומופתים רבים פעל על ידם.

ובכלל הדברים גם הצלת בחורי ישראל מרדת שחת על ידי הצר הצורר רח"ל, וכמו שאמר החת"ס שהבוכה בימים אלו על חורבן הבית זוכה לבנים טובים (הגר"ב מנדלזון גאב"ד קוממיות). והזמן גרמא להעתיר על הצלחת הבנים בתורה ויר"ש, להינצל מן הגזירה הנוראה של 'קרא עלי מועד לשבור בחורי'.

ולאו דווקא לגבי ה'בנים' אף גם לגבי ה'אבות', וכמו שכתב ה'קב הישר' זי"ע (פצ"ג) וקבלה אמיתית היא בידי, כל מי שבליבו תדיר צער על גלות השכינה זוכה לכתר תורה.

נט. המגיד מדובנא זי"ע נשא משלו לאחד משרי המלוכה אשר היה אהוב אצל המלך, ונתקנאו בו שאר השרים והעלילו עליו עד שנאלץ המלך לצוות להביא אותו אל בור בית הסוהר, באמצע הלילה הגיעו שוטרים לבית

באר הפרשה - תשעה באב

יתברך שיהיו בנוי מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה מעם שיהיה, הנה הם עשו את שלהם והקב"ה שמח בזה. עכ"ל.

ועדיין לא נושענו – כאילו נחרב מחדש בכל שנה

כתב החתם סופר (דרוש לו' אב תקפ"ו, עמ' שכו), הנה, בחורבן בית המקדש נתכפרו עונותיהם של ישראל וכמו שכתב רש"י (יחזקאל כ ה, והוא מויק"ר ז א) 'הרי שהיתה שנאה זו כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים', עוד איתא במדרש (אסת"ד, פתיחות יא). 'והיה כאשר נלכדה ירושלים... אף ההיא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם (משיח) ונמלו ישראל אפוכי (פרעון שטר חוב עונותיהם) על עונותיהן, דאמר רבי שמואל אפוכי גדולה נמלו ישראל על עונותיהן בשעה שחרב בית המקדש הדא הוא דכתיב (איכה ד כב) תם עונך בת ציון.

ועל כן אומר החתם סופר' ולולי דמסתפינא הוזה אמינא דיום ט' באב גופיה יום ששון ושמחה הוא, שהרי נאמר 'תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך' אך האבלות והבכי בכל שנה על חורבן חדש בעו"ה כי אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, ונחשב

על הא דכתיב (בראשית כ ה) 'וכל שיח השדה' - 'כל תפילתן של ישראל אינו אלא בית המקדש, מרי יתבני בית מקדשא, מרי מתי יתבני בית מקדשא [- אדוני, ייבנה בית המקדש, אדוני מתי ייבנה בית המקדש, כי חז"ל דרשו תיבת 'שיח' שהוא מלשון תפילה, כמו 'ולפני ה' ישפוך שיחו' (תהילים קב א), ושדה קאי על בית המקדש (מפרשים)], וכלומר, שצריך להרבות בתפילה ובתחנונים לביאת משיח צדקנו ולישועתן של ישראל', ואתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, וכבר כשל כוח הסבל מצרות הכלל והפרט מרוב אריכות הגלות המר הזה. והמצפה זוכה ורואה בשמחתה - לשון הוזה, שכבר היום רואה בשמחתה (קדושת לוי איכה, ועוד ספרים).

וכך כתב הרמח"ל זי"ע ב'מסילת ישרים' (פרק יט) הנה ודאי צריך שיצטער תמיד צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד שזה גרם מיעוט כביכול לכבודו ית', ויתאווה לגאולה לפי שבה יהיה עילוי לכבוד השם יתברך, ויתפלל תמיד על גאולת בני ישראל - שיתגלה כבוד שמים. ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על הגלות ועל ירושלים, ובי מפני תפילתי יתכנסו הגליות ותצמח הישועה, תשובתו בצדו, כאותה ששנינו (סנהדרין לו.) לפיכך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם, ונחת רוח הוא לפניו

השר והעירו אותו כשהם מצווים עליו לבוא עימם, צווח השר מה חטאי ומה פשעי כי הינכם אוסרים אותי כאחד הריקים, אך לא ידעו לענות לו ולקחו אותו והטילוהו לתוך בור עמוק חשוך ואפל, תיכף לאחר שהושלך שמה שקע השר בתרדמה עמוקה, כשנתעורר לאחר זמן רב ראה כי חושך סביבותיו, והיה בטוח שעדיין לילה ולא ידע כלל שהוא בבית הסוהר כי חשב שכל זה היה בחלום הלילה, והתהפך אל הצד השני... וחזר לישון, וכך חזר הדבר ונשנה כשהוא מתעורר ונדמה לו כלילה. בינתיים המלך חיכה וציפה מתי יזעק השר שרוצה הוא לעמוד בפני המלך ולהכחיש כל מה שהעלילו עליו, שהרי אהבו ביותר, אך לאחר שעברו כמה ימים 'ואין קול ואין עונה' החליט המלך לירד לתוך בית הסוהר ולבקר את השר ולראות בשלומו, ושמע אותו שואל לעצמו 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות' שנתארך הוא כל כך ועדיין לא עלה השחר, נכנס המלך לתוך הבור, וגער בו, כי כבר אתא בוקר וגם לילה... השמש יצאה על הארץ וחזרה ושקעה ושוב האירה ועתה שקוע בתרדמתך ונדמה לך שלילה אחד ארוך הוא, ואינך שם על לב על מצבך...

והנמשל הוא לבני ישראל השקועים בחשכת הגלות 'ומחשכים הושיבני כמתי עולם', ואינם יודעים שהיו זמני רצון ואורה כדוגמת היום, ושואלים מדוע האריך לנו הלילה, ואומר להם הקב"ה אין הדבר תלוי אלא בכם, קומי רוני בלילה, התפללו אלי שאוציאכם מבור הגלות, ושבתם עד ה' אלוקים, ואז אשוב אליכם (משלי יעקב אמוה, עיי"ש באריכות).

ס. וכבר כתב הרמב"ן (על עניין 'הנה ישכיל עבדי', ישעיה נג ו, נדפס בכתבי הרמב"ן ח"א עמ' שכד) וז"ל, 'יאשים את ישראל בעבור כי הם בגלותם ישימו כל כוונתם בעסקי העולם, ומשים כל אחד כוונה לעצמו ביתו ועסקיו, וראוי להם להיות בוכים ולהתפלל לפני ה' לילה ויום שיכפר על עוון ישראל ויחיש קץ הגאולה, כי המשיח בתשובה יבוא מיד וכו'.

קאר הפרשה - תשעה באב

כה

כמו שבכל שנה נחרב ביהמ"ק מחדש^{סא}, נמצא שמן הראוי היה לשמוח ולהודות לה' ביום ההוא על החורבן העבר... אלא מכיוון שעוונותינו האריכו קיצנו ומוסיפין יגון על און, ההספר החדש דוחה השמחה הישנה^{סב}.

קרא עלי מועד - קרבתנו אל ה' ביום זה, והעבודה מתוך שמחה

כתב בספר זרע קודש (פר' דברים ד"ה במדרש ג), שהנה בקניות נאמר (איכה א א) 'איכה ישבה בדד',

סא. כי חורבן הבית היה בכדי לכפר עוונותיהם של ישראל, וכדאיתא בחז"ל (תנחומא פר' פקודי, והובא ברש"י שם) על הפסוק (שמות לח כא) 'אלה פקודי המשכן משכן העדות', ונאמר 'משכן ב' פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עוונותיהם של ישראל, אך עתה שחרב הבית אין לנו במה להתכפר באים עלינו ל"ע צרות וייסורים, וכמשל לאחד שהיו לו חובות לרוב ולא היה בידו לשלם לנושים המרובים, שכל זמן שיש לבעל חוב 'בית דירה' עדיין ניתן לגבות את החובות על ידי שיקחו ממנו את דירתו וימכרוה, ובממון שיקבלו בעדה יפרעו את החובות, אכן אם כבר נמכר ביתו הרי שוב אין להם ממה לגבות את המגיע להם, ואזי מאיימים עליו ומכים אותו עד שישלם חובותיו. ועל דרך זה כל זמן שהיה ביהמ"ק קיים היה הבית משכון עבור חובות העוונות, אך בגלות המר והנמחה, הקב"ה משלח צרות רבות ורעות עד שישוב האדם בתשובה ויפרע חובותיו...

אמנם עלינו לדעת כי לא חפץ הקב"ה להכות בנו, ותכלית כל הצרות - לעורר אותנו להתקרב אליו יתב"ש, ואם נשים על לב לעבוד את ה' כפי כוחנו ומוחנו ננצל מכל פגע. וכך נשא המגיד מדובנא את משלו, לאב שבנו היחיד חלה, פנה האב לדרוש ברופאים מומחים, וכולם אמרו לו פה אחד - במצב כזה יש לשמור מאד את הבן שלא ישן אפילו רגע אחד, שכן סכנה גדולה היא שמא תיפול עליו תרדימה עולמית רח"ל, כשמוע האב את דבריהם נטל את הכר אשר למראשותיו של הבן בכדי שלא יוכל לישון, כעבור זמן מה הורגל הבן לשכב אף ללא כר, וכמעט שנרדם בשינה, מיד נטל האב את המיטה בחשבו שכך וודאי לא יהא ביד הבן לישון, אך אף לזה הורגל הבן והחל לשכב על הארץ, עד שלא היה ברירה ביד האב אלא להכותו בכדי שלא יוכל להירדם מחמת הכאב, אך גם לזה הורגל הבן עד שהכהו האב מכות גדולות ונאמנות - כשכל מטרתו הוא לטובתו של בן, לבל ישקע בשינה ויסתכן. כך הקב"ה מייסר את בניו בכדי שלא ישקעו בשינת העולם הזה לגמרי... אלא יתעוררו לשוב אליו, ואם ח"ו אינם מבינים את מהות ותכלית הייסורים אזי מחויב כביכול להוסיף להביא מכות שונות ומשונות עד שנתעורר אליו בלבב שלם, אמנם כאשר נתעורר מיד ייפסקו הייסורים, ונס יגון ואנחה.

הרה"ק מהר"ש מבאבוב (השני) זי"ע נשא משלו לאב שיצא עם בנו לדרך ארוכה בין ההרים, והנה מבחין האב שניתק סלע מראש ההר, ועוד כמעט רגע תפגע האבן בבנו ותמחצנו תחתיה רח"ל, על כן קפץ האב והעמיד עצמו באמצע - באמרו מוטב יכנס הסלע בי ולא בבני. כך הקב"ה שפך חמתו על עצים ואבנים מרוב אהבתו לבניו. ורמז לדבר מזל אב אריה, שהנה אריה רומז על 'מידת החסד' (כמבואר בספרים) וזהו 'מזל אב אריה' שהאב נוהג כארי - בחסד וברחמים, אלא שהחסד היה בהסתר, וכמו שכתב הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (ד"ה דב) לפרש את הפסוק (איכה ג י) 'דב אורב הוא לי ארי במסתרים' שכלפי חוץ היה נראה הקב"ה בעת החורבן כדב אורב, אך במסתרים - בפנימיות הנהגת הבורא הייתה הנהגתו מבחי' ארי, שהמטרה הייתה מקשה אחת של חסד ורחמים (עיי"ש).

וכבר אמרו להמשיל לאב שמחמת אהבתו את בנו היה מסתתר מעמו - בכדי שהבן יחפש אחריו וימצאנו, וכך נתגדל אהבתם זה לזה. וכאשר מצאו הבן - הטמין עצמו במקום אחר בבית, וכך נשנה הדבר בזה אחר זה עד שהיו גלויים לפני הבן כל המסתורים של האב, הוכרח האב לזרוק את הבן לרחובה של עיר, והנה רואה הבן אריה מהלך לקראתו, אזי, אם הבן כסיל, מיד יבכה ויזעק אבי אבי למה עזבתני והפקרתני בידי ארי דורס, אבל אם הבן חכם ונבון יבין שוודאי לא זרקו אביו לתוך גוב האריות בסכנת נפשות, אלא וודאי, שהאב עצמו לבש על עצמו עור ארי, מרוב תשוקתו שיחפש הבן אחריו.

סב. עפי"ז מבואר הא דאיתא במדרש (איכ"ר א כד) על הפסוק (איכה א ב) בכה תבכה בלילה, מעשה באשה אחת שהיתה בשכונתו של רבן גמליאל, והיה לה בן תשחורת ומת והיתה בוכה עליו בלילה, והיה רבן גמליאל שומע את קולה והיה נזכר חורבן בית המקדש והיה בוכה עמה עד שנשרו ריסי עיניו, ולכאורה צריך ביאור, מה ענין הבכיה על בית המקדש תחת הבכיה בהשתתפות בצערה שמת בנה. אלא, רבן גמליאל ידע והבין ששורש כל הצרות ומקורן הוא מחורבן בית המקדש, על כן כאשר שמע את קולה בוכה על צערה הפרטי נזכר בחורבן הבית שהוא הוא הגורם למיתת הבן.

באר הפרשה - תשעה באב

אל ה' ממש כיום מועד, שהוא זמן קרבה גדולה אל הקב"ה, ולפי זה יובן מה שכתב ה'אמרי פנחס' (עי' בהערה) שאז נמצא האדם כביכול באותו מקום שהקב"ה נמצא ועל כן יכול לפעול מה שרוצה סד.

איתא ב'עבודת ישראל' זי"ע (אבות ג א) כמשל לאחד שפיזר אבנים טובות בתוך האשפה, וציווה לבנו ללקט אותם ולנקותם מן הטינופת, הרי וודאי שיגדל שחרו של הבן בקיום מצוות האב בזה, יותר מבציוויים אחרים, שהרי קשה עליו המלאכה - ללקט מתוך

ופירוש תיבת 'איכה' הוא מלשון 'איכה' 'שכביכול יתברך שואל עלינו משך כל ימי גלותינו איה, ואיפה אנחנו עד שימצא אותנו כמו שנאמר (הושע ט י) 'מצאתי ישראל', וכשימצא אותנו כביכול ישמח איתנו - על ידי שלא ידך גיסא אנו מבקשים אותו בגלות ואנו שואלין איה מקום כבודו להעריצו... ע"כ סג.

הבט וראה, עד היכן הדברים מגיעים כי ביום הזה אנו כביכול באותו מצב של השכינה - שהיא גם כן בוכה על גלות ישראל והשכינה, וממילא קרבתנו

נמצא שחורבן הבית ב'תשעה באב' הוא מקור כל הצרות המתרגשות לבוא לעולם, ועל כן יש לנו להתאונן על חורבן הבית, וכמו שכתב ה'חתם סופר' (דרוש לז' אב תקנ"ט, ד"ה ירמ"י, עמו שז) 'וכבר מילתנו אמורה שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא מירושלים'.

בד בבד עלינו לכנות ולקונן על ה'חורבנות' המתחדשים ועל צרות ישראל, קול יעקב נוהם מתהומותיך איש איש מנגעי לבבו, ולזעוק ולהתחנן 'ראה ה' והביטה למי עוללת כה', כאשר נתקיים בנו מעין מאמר הכתוב (איכה ב ו) 'שכח ה' בציון מועד ושבתי, כשאברכים צעירים לימים אינם יכולים לישב בשולחנות שבת בבתיים אלא הם שוכבים על מיטתם בבתי החולים רח"ל, ואוי לו לאב שגלה מעל שולחן.... וכבר אמר לי אברך מלומד במכות ועינוי סבל עד שכבר אינו יכול 'לצעוק' שאינו יודע האם צערו גדול משל ילדיו, או שמא סבלם מרובה יותר בראותם את אביהם מוטל במצב כזה.

'שפכי כמים ליבך נוכח פני ה', שאי אליו כפיך על נפש עולליך העטופים'.... כמה ילדים נכנסו השנה לבית חולים ל"ע, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, ועלינו לזעוק ולהתחנן שמי שאמר לעולמו יאמר לצרותינו די. ואם נמצאים אנו במצב של 'סכותה בענן לך מעבור תפילה' הרי 'הורידו כנחל דמעה' עדי יחוס וירחם עלינו הבורא ית"ש.

הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע סיפר מעשה שהיה מקובל בידו, כי בעת תקופת ה'קנטוניסטים' - כאשר גזרה מלכות רוסיה הרשעה לתפוס בכח מילדי ישראל בכדי שישמשו כחיילים בצבא הצאר ימ"ש, פעם חטפו הרשעים כמה ילדים והובילו אותם בעגלה להביאם אל מחנה הצבא. בעודם בדרך אמרו הילדים זה לזה, הבה נאמר מזמורי תהלים ונתחנן לפני הקב"ה שיצילנו מידם, אך לא הצליחו להיזכר בשום מזמור, עד שאמר אחד מהילדים, הן אמת שאין בידינו לומר תיבות פסוקי התהלים, אך את ה'ניגון' של התהלים עדיין אנו זוכרים, על כן לכל הפחות נזמר ניגון זה, ואכן עשו כן, החלו מזמרים את הניגון שבו אומרים תשב"ר פסוקי תהלים - ללא אמירת התיבות, ותעל שוועתם השמימה, קול הזמר בקע עת המחיצות וקרע גזר דינם לטובה, ובדרך נס ופלא שלחום הרשעים לשוב לביתם (הובא בשער יששכר להגה"ק ממונקאטש, מאמרי חודש תשרי, מאמר תקע בשופר). לדידן ייאמר, אף אם אין בידינו 'להתפלל' אך עדיין יודעים אנו את ה'ניגון'.... יושבים על הארץ ומשמיעים קול נהי ובכי, עדי יעלה קול יעקב למרומים לבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות, וימנע מגיפה מנחלתנו.

סג. משל לבן יקיר שראה איך שבאו מרצחים שפילים והורגים את אביו ואמו לעיניו, הרי הבן שרוי בצער ואבל ימים רבים ומ"מ אינו תר ומחפש אחריהם בידעו כי הלכו לבית עולמם וכל עוד שלא יקיצו וירננו ישני עפר לא יזכה לראותם בעיניו... אבל אם רשע שפל לקח את האב והאם בשבי, יהפוך הבן את כל העולם כולו בחיפושיו אחר אביו ואמו, לא ינוח ולא ישקוט עד שימצא את שאהבה נפשו, ובשעה שימצאם יתרגש הבן עד מאד וישפוך נפשו בזעקתו ושאלתו לפני אביו - 'איכה' - חפשתי אחריך, והאב אומר לו - גם אני חפשתי תמיד אחריך...

סד. כתב הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע (אמרי פנחס אות שע"ח), 'שהשחוק בתשעה באב הוא סכנת נפשות, כי כשאדם במקום המלך אזי הוא נשמר, מה שאין כן כשנתרחק משם הוא בלא שמירה וביום הזה השכינה כביכול יושבת על הארץ'. כדברים האלו כתב באות ש"פ, 'במקום שהשי"ת שורה, שם כל המלאכים והעולמות והממונים', וכיון שביום זה כביכול השכינה מייללת לכך כשהאדם גם כן במקום הזה הוא נשמר בשמירה מעולה... ולכך בתשעה באב

מוסיפים בבנינו, וכשזוגמר זה הבנין ירד למטה הבית בניו ומשוכלל^ס... והנה אנו עוסקים בבנינו זה כב' אלפי שנה - וכמספר השנים שאנו מתאבלין על חורבנו - כן מספר השנים שהוא נבנה כי ההספר והבכי על החורבן הוא עצמות הבנין. ולכן נאמר 'בונה' בלשון הווה, כי הקב"ה הולך ובונה בכל עת את ירושלים על ידי שנדחי ישראל מתכנסים כאחד לקונן ולבכות על אריכות הגלות המר הזה^ס.

ומטעם זה כתב השל"ה (מס' תענית פ' נר מצוה, מענין העבודה, אות לג) לבאר הטעם שאין אבילות בשבת (עיי' או"ח תקנ"א א), משום שכאמור האבילות היא היא בנין הבית, ואין בנין בית המקדש דוחה שבת.

אמנם אין הכוונה ב'אבילות' על החורבן ל'עצבות' גרידא, כי כבר אמר הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע (מעשה איש ח"ד קסג, י"א בשם הגרי"ז מבריסק), שלכאורה יש מקום להקשות שהרי 'איכה' דברי נבואה היא, והרי אמרו חז"ל (שבת ל:) 'אין השכינה שורה אלא מתוך

המינופת... יש ימים בשנה שהם שפלים, דהיינו בין המצרים, שאז ביד האדם להעלות יותר... ומה שיוכל אדם לתקן כט' באב שהוא בשפלות, אינו יכול לתקן בשמחת תורה^ס.

ודע, שעל ידי האבילות על חורבן הבית אנו ממשיכים את הקשר והדבקות לבורא כל העולמים, וכמו שאמר הרה"ק ה'החתם סופר' זי"ע (דרוש לו' אב תקצ"ט) על הפסוק (תהילים קמו ב) 'בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס', שלכאורה צריך ביאור מדוע נאמר 'בונה' בלשון הווה ולא 'יבנה' בעתיד. אלא, על פי שאמרו חז"ל (מכילתא יתרו) כשאתם זוכים אתם מונים לבנינו, וכשאי אתם זוכים אתם מונים לחורבנו, ועומק הכוונה הוא בהקדם מה שאמרו (ר"ה ל. ברש"י ר"ה ל"ז, ועוד) שבית המקדש השלישי ירד בנוי מן השמים - ומי הוא הבונה אותו - ובמה יהיה נבנה, זהו על ידי הבכיה והצעיר של אבילי ציון המתאבלים על חורבנו, ובכל שנה, בזה שבני ישראל מתקבצים לבכות על חורבנו הרי הם

כשיושבין על הארץ, יכולין לפעול אצל השי"ת בתפילה מה שצריכים. עוד כתב שם (אות שפ"א) שאם יחסר לאדם איזה דבר, עת טוב היא להתפלל ולבקש מהשי"ת על זה בתשעה באב בעת שיושבין על הארץ.

יש שביארו (פרקי אמונה א-ב שסב, להגאון מרדכי גיפטער בשם רבו הי"ד) לפי זה את הפסוק (איכה א טו) 'קרא עלי מועד', ש'מועד' פירושו מלשון 'וועד' - שביו"ט בא הקב"ה להתוועד יחדיו עם עמו ישראל באהבתו כי רבה, ואף בתשעה באב הקב"ה מתוועד עמנו - כי אהבה גדולה יש לו לבניו בראותו היאך שהם יושבים על הארץ ומבכים מרה את ריחוקו מאיתנו ועל שכירתא בגלותא.

סה. ב'אמרי פינחס' (אות תד) כתב בשם הרה"ק רבי פינחס מקאריץ זי"ע 'שתשעה באב מכפר עוונות מחמת שנעשים נשברים ונדכאים מאד, על כן אחריו קצת הרגשה כמו אחרי יום כיפור'.

סו. פעם נתאחר הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע מלהיכנס לעריכת שולחנו הטהור, בעת ישיבתו אצל השולחן הסביר לחסידיו, הנה עתה היה אצלי משיח בן דוד גואל הצדק, ושאלתו בפיו האם יתגלה זה עתה ויגאל כבר את בני ישראל מגלותם המרה, או שעדיף שעוד יתמהמה מאחר שיש עוד נשמות רבות הצריכות לבא אל תיקונם, ולאחר ביאת הגואל לא יהא בידם לתקן עצמם עולמית, ועיניתי לו, שלדעתי אכן יש לרחם על אלו הנשמות, ולכן עדיף שימתין להתגלות עד שיתוקנו כל הנשמות הצריכות תיקון. נענה אחד מהעומדים - 'וכי בגלל אותם כמה בני בליעל שעדיין לא הגיעו אל תיקונם אנו צריכים לסבול', הפטיר לעומתו הרה"ק ואמר לו, 'הן אתה הוא אחד מאלה'... כל אחד יתבונן בעצמו בשמעו עובדא זו... כי מי יאמר זיכיתי לבבי, ומי יודע בשל מי הסער הגדול הזה.

סז. בדרך זה ביאר הרה"ק רבי ישראל מטשארטקוב זי"ע (גנזי ישראל ואתחנן תרס"א) הא דאיתא בגמרא (מכות כד:) כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע מצחק. אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר א נא) 'והזר הקרב יומת' ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק... עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. ולכאורה צריך ביאור שהרי רבי עקיבא היה מצחק מפני שבטח שגם נבואתו של זכריה תתקיים, ואם כן מהו שאמר לכך אני מצחק, שנראה ששמחתו תלויה בבכיתן של חבריו. אלא ביאורו, שאכן, לכך - מפני שעדיין אתם בוכים אני מצחק, שכל שמחתו באה מתוך שראה שהם מתאבלים על החורבן, וזה גופא סימן וראיה שעומד הבית להבנות בבנין ציון וירושלים.

באר הפרשה - תשעה באב

עוד הביא ב'עבודת ישראל' (שם) את דברי הרה"ק ה'מגיד' ממעזריטש זי"ע לבאר בפסוק (איכה א ג) 'כל רודפיה השיגוה בין המצרים', שמרמזו לכל אדם מישראל הרודף קה - להמליך את הבורא יתב"ש על עצמו ועל העולם כולו, ויכל להשיג יותר בימים אלו ימי בין המצרים. והרי הדבר משול לשר ומלך גדול, אשר בעת שהוא יושב בביתו אזי אימתו מוטלת אשר לא כל איש ואיש יכול לבוא פנימה, ואין הפשוטים שבאנשים רשאים להיכנס לפני ולפנים. אך כשהמלך נודד במסעותיו ברחבי המדינה, בבחינת 'מלך בשדה', אז הוא קרוב לכל קוראיו ויאזין שזועת כל הקוראים בשמו וכל אחד יכול להרהיב עוז ולגשת אל הוד מעלת מלכותו, ולשאול ממנו כל, כאוות נפשו. וכן הנמשל, כי בזמן הזה שהשכינה כצפור נודדת מקינה (משלי כו ה)... לבן הרשות נתונה לכל אדם להתקרב אל מלכו של עולם והוא עונה אליהם^{סח}.

ועיקר הענין להתחזק ולאמץ את לבבו בעתים הללו לבלתי יפול ברשת ההתרשלות מעבוד ה' חלילה, ואפילו בתשעה באב שהוא חושך למראה עין, הגם שיש לבכות במר נפש על כל אשר מצאתנו ביום ההוא, מכל מקום יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה שבו יולד מנחם ויגאלנו במהרה וישמח ה' במעשיו והיתה לו המלוכה כימי קדם, ע"כ^{סט}.

ציפית לישועה - האמונה שהוא אלוקינו והוא ישיענו בימים אלו אשר אנו עוסקים באבלות על חורבן הבית^ע, אזי עלינו להגביר בעצמנו את הציפייה לישועה והתקווה שכבר יקויים בנו 'והראינו בבנינו

שמחה', א"כ קשה כיצד נתנבא ירמיהו את 'מגילת איכה' שהם דברים הקשים כגידים ומוציאים את האדם מכלל השמחה. אלא מכאן, שאפשר לשמוע נבואות קשות ואף לקונן עליהם - בכו תבכה בלילה... ובאותה העת גם להיות בשמחה, והיינו שוודאי צריך 'להתאבל' אבל לא להיות ב'עצבות' (וזהו 'בין המצרים' שצריך להלך בין האבלות לשמחה, בלא ליפול לעצבות ח"ו).

ביו"ב כבר מצינו בדברי הרה"ק ה'עבודת ישראל' זי"ע (פרשת מסעי) הגם שהזמן גרמא להיות עצב ונאנח על חורבן בית ה', עם כל זה יש לחזק את עצמו ולטהר לבבו ולעבוד ה' בתורה ותפילה בשמחה, בפרט בשעת אמירת שירות ותשבחות. ולהבין זה על פי משל ומליצה, מדרך מלך בשר ודם שיש לו כל מיני טוב ומיני שמחה וגם מנגנים בתוף ומחול וכנור ועוגב, ובודאי כאשר טוב לב המלך והוא שרוי בשמחה אין מן הצורך לו אל המשוררים והמנעימים בקולי קולות, כי בלאו הכי יש לו שמחת לב, אכן, כאשר לפעמים בא עת עצב ויגון ממקרה אשר קרהו, או ייקראו הפורטים על נבל לשירם ולזמרם - לשמח לבבו ולהצהיל פנים. וכן הנמשל והוגמא כביכול אל קדושתו יתברך, שבוודאי משרתיו ברקיע מנעימים לו ומקלסים שמו, רק בזמן שבית המקדש הרב יש לפניו עצב כביכול, אז צריכים מי אשר ה' בלבו להתחזק ולכנס אל בתי גוואי, להסיר מעליו כל מיני עצבות, ולשמח כבוד המלך - לומר לפניו אתה מלכנו מעולם, וגם עכשיו, ותמלוך לעולם ועד והכל כאין נגדך, ועלו מושיעים בהר ציון ויאתו כל לעבדך ויתנו לך כתר מלוכה, עכ"ל. ודבר שפתיים אך למותר.

סח. ושמא יאמר אדם - היאך אתקרב אל הבורא ואין בידי עשות מאומה בעבודתו, ובפירוש אמרה תורה (שמות כג טו) ולא יראו פני ריקם, תשובתו בדברי ה'עבודת ישראל' עצמו בפירושו למסכת אבות (ב יד) ...לכך קל להתקרב עצמו אל הבורא יתברך בימים אלו משאר ימים, כדוגמא ומשל כשהשר יושב בפלטין שלו אז אינו בקל לבוא אצלו מחמת השומרים הסובבים אותו וגם צריך להביא לו תשורה גדולה לראות פניו, אבל כשהשר יוצא לדרך קל לבוא אצלו וגם תשורה מועטת נחשבה בעיניו... ומקבל אותו בסבר פנים יפות מחמת שהוא בדרך. סט. וכן מתאמרא בשם הרה"ק מבערז'אן זי"ע שאין זמן המסוגל לקבלת התפילות כימים אלו אשר הם במצב של 'תפילה לעני כי יעטוף' ומן המצר קראתי י-ה - ענני במרחב.

ומספרים שהרה"ק רבי מרדכי מנאדבורנא זי"ע היה מצווה לפעמים בעת שהגישו לפניו פיתקא דרחמי בבקשת ישועה גדולה, להביאם אליו בתשעת הימים, כי אלו הימים הינם ימים מסוגלים לפעול בהם כל מיני ישועות. ע. סיפר הגה"ח רבי אליהו ראטה זצ"ל משמשו של הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זי"ע שנלווה אליו בדרכו לכותל המערבי ב'תשעת הימים', אחר צאתם שאלו הרה"ק האם ראה שהאבנים שבכותל המערבי הוזילו דמענות כמים בימים אלו על צער החורבן... כי בימים אלו אפילו 'אבן מקיר תזעק' על החורבן הגדול והנורא.

אתכם, כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוקיכם, ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם. וכן יושיענו ברחמי שנית, כדכתיב (דברים ל ג) 'ושב וקבצך מכל העמים'. וביארו ב'הנהרות רבינו פרץ' (אות ד), אם כן צפית לישועה מצוה כתובה בתורה היא (בדיבור הראשון 'אנכי ה' אלוקך'), ולכך שואלין עליה בבי"ד של מעלה.

נמצא, שענין זה של 'צפית לישועה' שייך לכל בר ישראל יהיה מי שיהיה, שהרי 'אנכי ה' אלוקיך' לכל בני ישראל נאמר, א"כ, כל מי שדרבו רגלי אבותיו על הר סיני שייך בזה. ועוד, כי לאחר אריכות ימים ושנים ישאלו לכל אחד בבי"ד של מעלה 'צפית לישועה' (שבת לא.). לא רק את גדולי הדור ישאלו כן, אלא כל איש מישראל יצטרך לענות האם ציפה וחיכה בכליון עיניים לגאולתנו ופדות נפשנו^{עא}. וכבר כתב הרמב"ם

ושמחנו בתיקונו'. וכבר כתב הסמ"ק, וז"ל במצוה הראשונה ממנין המצוות שהוא מונה. לידע שאותו שברא שמים וארץ הוא לברו מושל מעלה ומטה ובר' רוחות כדכתיב (שמות כ ב) 'אנכי ה' אלוקיך', וכתיב (דברים ד לט) 'וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד'... אכן הקב"ה מנהיג את העולם כולו ברוח פיו. הוא הוציאנו ממצרים ועשה לנו כל הנפלאות, ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה שנאמר (תהילים לו כג) 'מה' מצעדי גבר כוננו'. ובוה תלוי מה שאמרו חכמים (שבת לא.) ששואלים לאדם לאחר מיתה בשעת דינו צפית לישועה. והיכן כתובה זאת המצוה, אלא זה תלוי בזה - כשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים דכתיב 'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', והכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי

עא. על כן יראה להעמיד ענין זה בראש מעיינינו (לכה"פ בימים אלו שהזמן גרמא כן), וכבר המשיל זאת ה'מגיד מדובנא', לאב עשיר ונגיד ששלח את חמשת בניו ל'עבר הים' לגלות למקום תורה, ויהי היום, ואחד מהילדים ושמו 'ראובן' חלה ל"ע, האחים הדואגים החישו אותו לפני ה'רופא' המומחה הגדול, ולאחר שבדקו ב'שבעה בדיקות' נענה ואמר, דעו נא כי מחלתו של אחיכם אנושה היא ואין תרופה למכתו אלא במיני סממנים יקרי המציאות שכמעט ואינם בנמצא רק תמורת 'ממון ודמים' יקרים, השיבו לו האחים, הסר דאגה מליבך, אבינו עתיר נכסים הוא ובעל יכולת, נשלח לו אגרת ומיד ישגר לנו מאוצרותיו המרובים. תיכף נתישב גדול האחים, וכתב 'מכתב' לאביו, וז"ל, לכבוד אבי מורי שליט"א, בחסדך הגדול, שלח הנה מעות הרבה כי ל'שמעון' נשברו המשקפיים, אף 'לוי' זקוק למעות הואיל ובגדיו כבר מרוטים וישנים ואינם לפי כבודו, אחינו יהודה לווה משכנו סך 450 דינרים וכבר הגיע זמן הפרעון, גם בעד 'ראובן' תשלח מעות הרבה כי הוא חולה הנוטה למות והרפואות שהרופא המליץ עליהם עולים להון תועפות... ושלח את האגרת דרך בית הדואר לאביו. כאשר הגיע המכתב לידי האב חשכו עיניו, וכמעט שלא יצאה נפשו מרוב תדהמה וכעס גם יחד... על כסילותו וטפשותו של בנו ה'סופר'... כיצד הפך את היוצרות והזכיר את דבר מחלתו של ה'חולה' בסוף המכתב כ'טפל', והרי כל שאר צרכיהם כאין ואפס ייחשבו בזו השעה שבני - אחיהם מוטל על ערש דווי וחיייו תלויים לו מנגד... והנמשל ברור לכל בר לבב בתוכחה מגולה, לאותם המבקשים מהקב"ה כל צרכיהם, ולבסוף 'נזכרים' להוסיף בדרך אגב גם שייבנה בית המקדש במהרה בימינו... והלא 'בקשה' זו צריכה להיות תמיד בראש מעיינינו.

וב'יערות דבש' (ח"א סוף דרוש יג, דף רנג) איתא, וז"ל, מי שאין דעתו שלימה, לא ירגיש כ"כ בצער החורבן, כמו אנחנו בעוה"ר, שאיננו מרגישים כ"כ חורבן בית מקדשנו, לחסרון דעתנו, ואין שוטה מרגיש. אבל אלה הגדולים שלמי הדעת, הם הרגישו עוצם האבידה בחורבן הבית. ואילו אנחנו היינו משיגים העדר שלמותנו ע"י החורבן ואובדן תפארתנו, לא היה ערב לנו לאכול ולשתות, כי אם להתפלל בעפר.

סח בפני אחד מבני החבורה בעי"ת בית שמש של"ע נתאלמן מזוגתו לפני כשלוש שנים, שאמרה לו בתו הנערה בת 16, שאיננה יכולה לסבול צער מסכנותם של אחיותיה הקטנות, באמרה על עצמה, אני עוד הספקתי להרגיש באהבת אם, עד כמה היתה האמא ע"ה מסורה אלי ודואגת לכל צרכי, ולכה"פ הנני מכירה חסרון הגדול כאשר 'עקרת הבית' איננה ל"ע, אבל, הקטנות שבבית, כבנות חמש ושש, כמעט ולא זכו 'לטעום' ממסירות אם לילדיה, ואינן זוכרות אותה כלל, ואינם מבינות כלל מה חסר להם ביתמותם. באותה שעה פרץ 'האלמן' בבכי גדול ומר, ואמר לה, עתה הבנתי היטב את מצבנו בגלות הארוכה הלזו, עד שאין אנו יודעים כלל מה חסר לנו, ועל זה לבד היה דווה לבנו.

באר הפרשה - תשעה באב

ומבאר הגר"א (בספר 'ביאור הגר"א' לאגרות ח"ל - סני דבי אתונא) כי מקורה של 'שנאת חנם' באה מתוך חסרון אמונה ע"י. והיינו, כי מי ישנא את רעהו 'בחנם'... והרי אינו שונאו אלא על שהזיקו או ביישו, גזלו או גנבו וכיו"ב רבות, ומדוע נחשבת שנאתו כשנאת 'חנם', והרי בסיבת איזה דבר נתמלא לבו ב'שנאה' על רעהו. ובע"כ תאמר, שאם היה מאמין שלא פלוני עשה לו כדברים הללו, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו - שהרי אי אפשר לאדם להפסיד את רעהו אפילו בחצי שווה פרוטה, ולא להביא עליו צער או נזק אם לא 'כי הוא אמר ויהי' מתחילה, הרי מיד הייתה כל שנאתו נמוגה. נמצא, שאם יש בלבו שנאה הרי זה 'סימן מובהק' שאברהם האמונה נכרתה מפיהם, ואין שנאתו אלא 'בחנם'... כי באמת לא רעהו הזיקו או גזלו ע"י.

ע"כ בבית ראשון, שאכן, רשעים היו והרעו מעשיהם מאוד, שהרי כל אלו הג' עבירות החמורות שבתורה ביהרג ואל יעבור הם, מ"מ לבם הי' טוב מאוד -

(פי"א מהל' מלכים ה"א) 'כל מי שאינו מחכה לביאתו הרי הוא כופר בתורה ע"ב ובמשה רבינו ע"י.

לא תלו בטחונם - חורבן הבית והגלות בגלל חסרון הבטחון איתא בגמרא (יומא ט:): מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים... רשעים היו, אלא שתלו בטחונם בהקב"ה. אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שהייתה בו שנאת חנם [עוד איתא שם, 'ראשונים נתגלה עוונם נתגלה קיצם אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קיצם'], וביתר שאת איתא בירושלמי (יומא א ג) מצאנו שלא חרב הבית בראשונה אלא שהיו עובדי עכו"ם ומגלי עריות ושופכין דמים, אבל בשני מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה וזוהרין במצות ובמעשרות, וכל זוסת טובה הייתה בהם, אלא שהיו אוהבין את הממון ושונאין אלו לאלו שנאת חנם, וקשה היא שנאת חנם שהיא שקולה כנגד ע"א וגילוי עריות ושפיכות דמים...

עב. כתב הגאון בעל 'שבט הלוי' זצוק"ל, כי הנה הרמב"ם פותח את ספרו הגדול 'היד החזקה' במצוות האמונה בה', וכלשון קדשו 'יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא לכל נמצא', וסיום הרמב"ם הוא באמונה בביאת המשיח, 'וביניהם' נכתבו כל ההלכות החוקים והמשפטים, ללמדנו כי כל התורה כולה תלויה בב' חלקי האמונה הללו.

עג. אחד מגדולי האדמו"רים בדור האחרון עלה פעם למעונו של הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע בחודש הרחמים והסליחות, והשנה היתה שלהי שנת תשל"ה, נענה האדמו"ר בלהט קודש לפני הרמ"מ שהרה"ק מקאמרנא זי"ע כתב על השנה הבעל"ט - שנת תשל"ו, שהיא היא שנת הגאולה, ובה יבוא גואל צדק, נענה לעומתו הרמ"מ וזעק 'אני מאמין - תשל"ה'... כאומר שעל יהודי להאמין שבזו השעה ממש בוא יבוא משיח צדקנו לגאלנו - אף שעדיין שנת תשל"ה, וח"ו מלדחות את הקץ לתשל"ו...

עוד היה מעשה בהרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע שפגש את הרה"ק מביאלא זי"ע בכותל המערבי במוצאי ת"ב ושאלו לשלומו וכיצד 'עבר' עליו התענית, והשיב מה שהשיב, לאחר מכן החזיר לו הרה"ק מביאלא ושאלו וכיצד עבר הצום על מר, נענה לו הרמ"מ, היה לי צום קל מאוד, כי לא חשבתי מתחילת התענית שעומד אני להתענות בכל ה'מעת - לעת'... אלא בכל רגע חשבתי שהנה זה עומד אחר כתלנו, כבר עתה מגיע המשיח ויתהפך הצום לששון ולשמחה, וממילא לא הכביד עלי התענית...

ואכן, מלפנים היו בני ישראל הכשרים חיים באמונה שלימה, ומקיימים בנפשם אחכה לו בכל יום שיבוא... וכמו שסיפר הגאון רבי יוסף חיים זאנענפעלד זצוק"ל שהנשים צדקניות שבפרעשבורג היו מסיחות זו לזו, איזה תבשיל בשלו בביתך היום, ותען ותאמר - ארבעס (חומוס), ומה תבשלי מחר, ענתה השניה מסתפקת אנכי אם לאקשן או קאשע (אטריות או דייסה) ובוודאי יבוא למחר המשיח ואציג לפניו ספקותיי... שאלה חברתה, ומה תבשלי באם לא יבוא המשיח, מיהרה השניה להשתיק אותה, נו, נו, כיצד את מהינה לדבר כך...

עד. וכן כתב הגר"א ('אבן שלמה' ח"ב פ"ג) יסוד כל התורה הוא אמונה שלימה שלא לדאוג דאגת מחר... והמחוסר בטחון יבוא על ידי זה לידי קנאה ושנאה אעפ"י שעוסק בתורה ובגמילות חסדים.

עה. ביסוד זה ביאר הרה"ק מהר"ש מבאבוב (השני) זי"ע, את מאמר חז"ל (יומא כג.) 'המעביר על מידותיו מעבירין לו על פשעיו', כי הבה נתבונן היאך יש ביד 'בשר ודם' להעביר על מידותיו, והרי פלוני ירד לחייו... אלא כי

תפילות במקום תמידים – במעלת התפילה, והיא לנו במקום קרבנות

איתא ב'יערות דבש' (דרוש ד), שעיקר בכייתנו כהיום הוא על חורבן בית הראשון, כי עונם סבלנו עד היום הזה, וכל בנין בית שני לא היה כי אם 'פקידה לזמן'. מעתה, עלינו להעמיד תמיד לנגד עינינו סיבת הדבר - על מה נחרב בית הראשון, מכיוון שהיה 'אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו' (תהלים יד ד). והיינו, שכל חורבן בית ראשון היה עבור שולזלו בתפילה - ה' לא קראו. וזה הפי' 'ודמעתה על לחיה' (איכה א ב), כי לחיה הוא שם שמושאל על תפילה, כדאיתא בגמ' (חולין קלד:) לגבי מתנות כהונה שה' לחיים' ניתנים לכהנים בזכות 'ויעמוד פינחס ויפלל' (תהלים קו ל), וכלומר, ש'לחי' הוא המוכן לתפילה וועקה, וזה הפירוש 'ודמעתה על לחיה' שלא התפללו ולא קראו אל ה'.

וזוסיף ה'יערות דבש', 'ראו נא עד היכן מגיע כח התפילה אשר רק מחמת שלא קראו אל ה' נחתם גור דינם וצריך האדם להיות חרד בתפילה, כי זה אשר נשאר לנו בגלות ואין לנו עבודה כביהמ"ק, רק נשאר לנו כח התפילה שנקראת ג"כ 'עבודה ע', וכמה יש לאדם להתבונן בו ולעמוד בתפילה בהכנעה יתירה ובכפיפת קומה, ויתפלל בנחת ובכוונה, ואשרי מי שמתפלל בדמעה ובלב נשבר ונדכה, כי לא ישוב

שבטחו בה' ומעלת הבטחון גדולה מעל כולם, לכן 'נתגלה קיצם'. משא"כ בבית שני לא נתגלה עונם - כי בחיצוניות היו צדיקים וטובים, חסידים ובעלי תורה, אבל בלבם (הנסתר מעיני אדם) הייתה ביניהם 'שנאת חנם' הבאה מתוך חסרון אמונה, לכן לא נתגלה קיצם כי העדר האמונה גרוע מכל, והוא הגורם לכל הקנאה והשנאה, על כן חמור הדבר כל כך עד שלא נתגלה קיצם'.

והדרך הישרה שעל ידה יתרחק משנאת חנם הוא בשיתחזק באמונה שכל הקורות עמו הם כפי שנגזר עליו מן השמים, ורעהו אינו אלא 'שליח' העושה שליחותו, ומה לו להתלונן על חברו שהרי ה' אמר לו קלל. וכך ביארו צדיקים (מובא גם בשם הרה"ק הישמה משה זי"ע) מה דאיתא בגמ' (ברכות לג.) 'אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו, ולבאורה מה עניין ה'דעה' לבניין בית המקדש איזו מעלה וגדולה יש במי שיש בו דעה, אלא שבית המקדש נחרב מחמת שנאת חנם, ואהבת חנם היא בנין הבית, ומי שיש בו דעה יודע להבין את שורש הדבר שאף כשפגעו בכבודו כך נקבע במרומים, ושוב אינו בא לידי 'שנאת חנם', וכאילו נבנה בית המקדש בימיו.

באמונתו הינו אומר לעצמו, וכי פלוני הזיק אותי, לא כי, אלא ה' אמר לו קלל... כך נמי יענה לעומתו הבורא, וכי פלוני חטא נגדי, לא כי, אלא יצרו הרע אמר לו חטא... א"כ יש לפטרו מהעונש המוטל על עוברי עבירה.

שמעתי לפרש מאמרם ב'הגדה של פסח' אחד חכם ואחד רשע. כי הנה כל אשר בשם ישראל יכונה יענה ויאמר 'מאמין אנכי כי ה' הוא האלוקים' והכל במאמרו נעשה... אלא שיש מי שיוסיף אכן, הכל בידי שמים אבל מדוע הזיק אותי פלוני, ומדוע הקדימני פלוני בעסק שרציתי לגמור, מה רוצה פלוני מאתי והוא יורד לחיי... על כגון דא רמז בעל ההגדה אם אמונתו תמה באחד שמאמין ש'הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים', הרי זה חכם. אבל אם ואחד, כלומר בוא"ו החיבור, שאכן הקב"ה עושה אבל מדוע גם פלוני עשה לי כך וכך... הרי זה רשע ל"ע. עו. והנה איתא בגמרא (יומא נד:) בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו את הכרובים והם עומדים כבשעה ש'עושין רצונו של מקום' - פניהם איש אל אחיו (עיי' ב"ב צט.), וכתב הגה"ק רבי חיים מוואלוז'ין זי"ע (עיי' נפש החיים שער א פ"ח) שכרוב אחד מורה על הקב"ה והכרוב השני מורה על ישראל, וכאשר ישראל עושין רצונו של מקום הרי הם דבוקים בו ית'. ולדמיון זאת היו הכרובים קרובים זה לזה. ויש לרמז בזה שבאו ללמד בזה לבני ישראל על סדר העבודה, שמכאן ולהלאה לאחר החורבן - יהיה הקשר והדבקות בין ישראל לאביהם שבשמים על ידי תפילה כראוי ממעמקי הלב, והוא כדוגמת הקרבה שנראה אז בכרובים.

ועומק הדברים הוא כי השראת השכינה בזמן הזה היא על ידי התפילה, וכמו שכתב הבית יוסף (סי' קכג) בשם שבלי הלקט (סי' יח) וז"ל, טעם לשלש פסיעות, מפני שכשאדם עומד בתפילה העומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו, וכיון שנפטר מתפילתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו כדי שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול, וראיה לדבר שכן הוא, כיון שחוזרים לאחוריהם ג' פסיעות נותנים שלום זה לזה, כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש

פסוקים שבכל שנות קיומם של בני ישראל לא נושעו אלא בזכות התפילה. עוד מביא את דברי מדרש תנחומא (וירא א) אמר להן הקב"ה לישראל הונו זחורין בתפלה שאין מדה אחרת יפה הימנה והיא גדולה מכל הקרבנות שנאמר (ישעיה א יא-טו) 'למה לי רוב זבחיכם... גם כי תרבו תפלה', מכלל שהיא גדולה מן הקרבנות (כך גם איתא בזה"ק ויקהל רא:), ואפילו אין אדם בדאי לענות בתפלתו ולעשות חסד עמו כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו.

בניה אחת – בכח התפילה למנוע את החורבן, ובפרט כשהיא 'ממעמקים'

נוראות מצינו בדברי המדרש (ילקו"ש תהלים רמו שבו) בשעה שנפרדו בני מירמיהו הנביא על נהרות בבל (ו"ל המדרש) נטלו הגלויות את עיניהם וראו את ירמיה שפירש מהם געו כלם בבכיה וצווחו רבינו ירמיה הרי אתה מניחנו, ובכו כמו שנאמר (תהלים קלו א) 'על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו', ענה ירמיה ואמר להם מעיד אני עלי שמים וארץ שאם בכיתם בכיה אחת עד שהייתם בציון לא גליתם, עכ"ל. הרי לך כוחה של תפילה, שבבכיה אחת שהיו בוכים תחילה היו מונעים מעצמם ומכל הדורות את כל הגלות כולה.

ריקם, ועל מה נבטח בגולה ומה יגן בעדינו, אם לא בתפילה ובקשה מקירות לב"י אוי לנו ממה שכתוב (איוב ג מד) 'סכותה בענן לך מעבור תפילה', וענן זה נעשה מההבל היוצא מדיבורים אסורים, וביחוד מתוך שיחה בטלה בבית הכנסת ומכל שכן בשעת התפילה, אך אם האדם מתפלל אחר כך בכונה ובכבי ודמעה מעלה כל התפילות מכמה שנים אשר נקבצו לו, שנשארו עומדים ברפיון מבלי עליה, ובעת ע"י תפילה זו בכונה בכבי ודמעה הם עולים למעלה לפעול פעולתם לטובה ולברכה'.

כתב הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (ליקוטי אמרים פרק י), שכל הצרות הרבות, הבאות עלינו בגלותנו, הכל הוא רק מפני שאין אנו צועקים ומרבים בתפילה, כי לו התפללנו ושפכנו שיח לפני הקב"ה - בוודאי לא ישובו תפילתנו ובקשתינו ריקם.

ומביא ה'חפץ חיים' (שם) דברי המדרש (שמ"ר תצוה לח ד), לפי שישראל אומרים רבון העולם... אמרו לו אין אנו יודעין, אמר להם כבו והתפללו לפני ואני מקבל, אבותיכם כשנשתעבדו במצרים, וכי לא בתפלה פדיתי אותם שנאמר (שמות ב כג) 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו, ומאריך שם המדרש להביא כמה וכמה

ויצאנו למקום חול. וכעין זה ביאר ה'משנה ברורה' (סי' קב ס"ק יד) בשם ה'חיי אדם' הטעם שאסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות – 'מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה'.

עז. ונה נאמר בהפטרה לתשעה באב 'אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל' (ירמיה ח יג), ולכאורה צריך ביאור, מה מקום להתאונן על חסרון הענבים והתאנה בשעה שצרות קשות ונוראות פקדו את ישראל - בזמן החורבן, אלא, שבא ללמדנו כי מהיום והלאה עלינו להתחנן ולהתפלל על כל פרט ופרט קטון כגדול, ואין ביכולתנו להשיג דבר וחצי דבר ללא כוח התפילה. והנה בזמן שלמה המלך היו איש תחת גפנו ותחת תאנתו (מלכים א' ה ה), ובא לומר שמעתה אפילו ענבים ותאנים לא יהיו לנו לולי התפילה על כך.

וכמו שכתב בסידור הרוקח (על סדר התפילה ביאנא מלך חנון ורחום, ביהווא רחום ב'שני וחמישי') **מיום שחרב בית המקדש אין הקב"ה משפיע טוב לישראל אלא בזכות התפילה.**

כע"ז כתב ה'הפלאה' (כתובות סז: ד"ה ויש לפרש עוד) 'ידוע לכל המאמין בהשגחת הבורא יתברך כי הפרנסה והמחיה בגלותינו היא בשכר התפילה שהיא במקום העבודה של מזבח שהיה מזין את ישראל, כדלעיל (שם דף י) שמזבח נקרא על שם שמזין את ישראל'.

כתב הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע (ליקוטים, על תהלים) על הפסוק (תהלים קו ל-לא) 'ויעמוד פינחס ויפלל ותיעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם', ולכאורה צריך ביאור, במה נשתבח פינחס שתחשב לו הצלת בני ישראל לצדקה לדור ודור, ואילו הצלתו של אהרן בהקרבת הקטורת לא נאמר כן. ומבאר הרה"ק, שאהרן הכהן עצר את המגיפה ב'קטורת' הקיימת רק בזמן שביהמ"ק קיים, מה נעשה עתה כשחרב הבית... לזה בא פינחס והעמיד את המגפה ב'תפילה' אשר עד עצם היום הזה יש בכוחו להתפלל בכל לב כדוגמת פינחס באותם הימים ללא כל שינוי – להציל רבבות אלפי בני ישראל מכל גזירה קשה ורעה, ובעבור העמדת כח זה תחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם.

באב היו כל אלו האנשים נכנסים ל'קברים' אשר חפרו לעצמם כמו"ש חז"ל (מדרש איכה פתיחתא לג) 'כל ארבעים שנה שהיו במדבר, בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור, והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר, וישן בו, שמא ימות קודם שיחפור, ולמחר הכרוז יוצא וקורא - 'יבדלו חיים מן המתים', וכל שהיתה בו רוח חיים היה עומד ויוצא, וכל שנה היו עושין כן' והנה מספר המתים בכל שנה עלה לכדי קצת יותר מט"ו אלף (עי' רש"י ותוס' תענית ל:). ומכל מקום בשנה האחרונה בטלה הגזירה ולא מתו ט"ו אלף האחרונים.

והרי זה וודאי שאין לתאר ואין לשער היאך התפללו בני ישראל (תפלת ערבית) בכל ליל תשעה באב - בהשתפכות הנפש מתוך חזרה בתשובה, וכמו שאמרו (אבות פ"ב מ"י) 'ושב יום אחד לפני מיתתך' - כ"ש באותו פרק זמן ממש, ואעפ"כ בכל שנה מתו ט"ו אלף, ומדוע - כי אחרי כל המורא הגדול עדיין היה עולה בדעת כל יחיד ויחיד מאן יימר שאף אני בכלל המתים בשנה זו, הרי לא ימותו אלא כט"ו אלף מתוך רבבות מה לי לחשוש שאני בכלל המתים ע"ה, תפילה בזו עדיין לא ביטלה את הגזירה שיש עמה שבועה, אבל בשנה האחרונה (שנת הארבעים) ידעו הנותרים שללא כל ספק הרי הם בכלל המתים - שהרי לא נשארו אלא ט"ו אלף מתוך כל בני דור המדבר, ומתוך כך התפללו מעומק לבם (בתפילת הערב) - 'והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית', ותפילה בזאת בכוחה לפתוח את כל השערים ע"ה. הרי לך שעל ידי תפילה מעומק הלב אפשר לקרוע אפילו גזר דין שנחתם בשבועת ה'.

והתבונן בדברי הגמרא (תענית כט.) שבעת חורבן הבית אמרו הכהנים שירה 'וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם' (תהלים צד כג), ולא הספיקו לומר 'יצמיתם ה' אלוקינו' עד שבאו נכרים וכבשום. יש אומרים ללמוד מכאן - שאם היו מספיקים לומר יצמיתם ה' אלוקינו היו מונעים את החורבן בכוח תפילתם אף שכבר נגזרה הגזירה, ראה נא כמה גדול כוחה של תפילה לבטל כל הגזירות.

ואפילו הרשעים הכירו בכח זה, כדאיתא במדרש (איכ"ר ה ה) עה"פ 'יגענו ולא הונח לנו' (שם), שנבוכדנאצר הרשע ציווה לנבזראדן כשהגלה את בני ישראל על נהרות בבל, אלוקיהם של אלו מקבל בעלי תשובה וידו פשוטה לקבל שבים, ובאם יצעקו אליו מיד ישמע אליהם ויצילם מידך, על בן שמור עליהם שלא יעמדו מהילוכם אפילו רגע אחד, כדי שלא יוכלו להשים על לב ולזעוק אל ה'. ואכן כל מי שעצר מהליכתו לרגע קט חתכוהו איברים איברים - ומכאן נלמד כוח התפילה והתשובה בכל עת ובכל מצב.

צא ולמד על מעלת התפילה בשהיא באה ממעמקי הלב, שהנה נאמר בפרשת המרגלים (במדבר יד כא-לה), 'חי אני [פירש רש"י 'לשון שבועה'] וימלא כבוד ה' את כל הארץ... אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם... במדבר הזה יתמו ושם ימותו'. נוראות מצינו בדברי התוס' המביא את שיטת 'רבינו תם' (מסכת ב"ב קכא. תוד"ה יום שכלו) שאף שנגזרה הגזירה וכביכול נשבע הקב"ה על כך - שכל דור המדבר ימותו (שישים רבוא שבין שנת העשרים לשנת שישים לחייהם), ואכן בכל ליל תשעה

עח. הרה"ק ה'ברכת אברהם' זי"ע נשא משלו, לאחד שחש בעיניו והלך לרופא, בדקו ואמר לו כי אין זה כאב גרידא, אלא כל מאור עיניך בסכנה, והינך זקוק לעבור ניתוח דחוף, ואם לא ינתחו אותך תוך חודש ימים אזי תאבד את הראייה לצמיתות רח"ל, והוסיף לומר לו, כי לא רבים מהרופאים יודעים היאך לטפל במקרה מסובך ונדיר כזה, אלא רק שני 'יחידים' מומחים, האחד גר בלאנדאן והשני בניו יארק, נסע במהרה ללונדון וביקש להתקבל אצל הרופא, והודיעו לו שיש תור פנוי עוד שלושה חדשים... כמעט שלא חשכו עיניו רק מלשמוע ידיעה זו... שהרי זקוק הוא לניתוח חירום, ועוד שלושה חדשים כבר מאוחר... זעק, התחנן וניסה להפעיל קשרים... סיים ה'ברכת אברהם' ושאל, שמא תאמרו זו היא 'קריאה באמת'... לא ולא... כי בתוך ליבו חושב שעדיין יש לו סיכוי, שאם לא יצליח להקדים את התור ימהר ויעוף לניו יארק אל רופא השני... ו'יקראוהו באמת' היינו כשהוא כבר עומד בניו יארק לפני הרופא השני וזה גם כן מנסה להערים עליו קשיים, שם יזעק 'באמת', כך כביכול יעמוד לפני ה' כמי שיודע שאין שום תקווה וסיכוי - ו'מבלעדי עוזך ועזרתך אין אין עזרה וישועה'...

עט. כה סיפר 'מגיד מישרים' הגאון רבי ראובן קארלנשטיין זצ"ל מעשה שהוא היה עד לו בשהותו בבית החולים לצרכי רפואתו, אשה אחת מבנות ישראל חלתה ל"ע ב'מחלה' באופן נורא, כל בני מעיה נאכלו, עד שביום

באר הפרשה - תשעה באב

אבינו מלכנו^פ רחם עלינו, והפך לנו את יום המר כולנו כאחד בירושלים הבנויה^{פא}, ובא לציון גואל^{פב} והנמהר ליום חג ומועד, ונעלה יחדיו לחוג אותו במהרה בימינו אבי"ר.

מן השמים הרימו הרופאים את ידיהם מתוך ייאוש, והכריזו כי הם את שלהם עשו, יותר אין להם מה לטפל באשה, ומן הנראה (עפ"י חכמת רפואתם) שבתוך שבוע תעלה נשמתה בסערה השמימה. ביקשה האשה מבתה בת ה'חמש עשרה' שנה שתצא מהחדר, הבת שנבהלה מיהרה לקרוא ל'אחות' (nurse) ובבואה מצאו את האם שוכבת כשהיא מכוסה בסדינה מעל לראשה, ובזה הלשון היא שחה ומתפללת לפני יוצרה ובוראה, אבי שבמים, אנא ממך, וכי מה בצע בדמי ברדתי אל שחת כשאמות, עוד קדיש עוד פרק משניות, הנני מבטיחה, שאם אבריא ממיטת חוליי אקדיש את כל ימי עבור התורה ועמליה, בכל יום אתנדב לבשל ולנקות בישיבה קדושה...

אחר הדברים האלה ביקשה האם מביתה כוס מים לשתות כי צמאונה גבר, אבל ה'אחות' אסרה על הבת לתת לה מים, כי מטבע הדברים היו המים הללו חונקים אותה מיד למוות, אבל משהוסיפה האם להפציר בביתה שוב ושוב נתנה לה כוס מים, האם בירכה בכוונה ושתתה המים, ולא ניזוקה כלל, שוב ביקשה עוד מים ולא אירע לה מאומה, עד שביקשה לאכול כי רעבונה גבר, הבת חששה מלתת לה אבל הפצרותיה גברו, נתנה לה הבת תפוח מרוסק, אכלה האם שבעה נפשה ולא אירע לה כל רע, עד שאפילו 'ראש הרופאים' בא לראות את ה'פלא' הגדול, נענה ואמר, זה לי כשלושים שנה בבית החולים, ומעודי לא ראיתי ניסים כגון דא, לא עברו שבוע ימים והאשה שוחררה לביתה כשהיא בריאה ושלימה... ואכן, היא זכרה את הבטחתה, ומיד פנתה ל'ישיבה' גדולה הסמוכה לביתה, שם נועדה עם ראשי הישיבה שאמרו לה שממש לפני כמה ימים ביקשה ה'מבשלת' שיוסיפו לה עוזרת כי נתרבו ספסלי הישיבה, ומן השמים באת הנה, ועד היום (יותר מכ' שנה בליעה"ר) היא עומדת ומשמשת כמבשלת באותה ישיבה כשהיא בריאה ושלימה... (אף בימי בין הזמנים היא מתנדבת בישיבת מיר, שם מבשלים עבור התלמידים גם בימים אלו). **לדין ייאמר, כי בכח התפילה להחיות מתים כפשוטו ממש, גם נראה מכאן גדולת העוסקים והמסייעים לעמלי תורה לעסוק בתלמודם על מי מנוחות.**

פ. ודע, כי מעולם לא פסקה אהבת הבורא אלינו - בניו רחומיו, הגאון רבי יוסף שאול נאטנזאהן זצ"ל ביאר בדברי הגמרא (יומא נד.) בשעה שנכנסו אויבים להיכל ראו את הכרובים מעורים זה בזה, והרי רק כשהיו עושין רצונו של מקום היו הכרובים פניהם איש אל אחיו, ובשעה שאין עושין רצונו היו פניהם אל הבית (ב"ב צט.), אלא ביאורו, דגבי נכרים נחשבים תמיד בני"י כעושים רצונו של מקום, ע"כ, כשנכנסו אויבים להיכל נתגלית אהבת אב לבנים והיו הכרובים 'פניהם איש אל אחיו'.

פא. כי אין חפץ לה' בריחוקם של בני ישראל מעליו, אדרבה, וכלשון התנא דבי אליהו (רבא, פל"א) מעיד אני עלי שמים וארץ, שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו שיעשו תשובה, כדי שיגאל אותם ויבנה להם בית המקדש שלא יחרב לעולם. אין לנו אלא למלא את ההשתוקקות שיש כביכול לבורא עולם על בניו שיתקרבו אליו ואז מיד יבנה בית מקדשנו ולא ייחרב לעולם, 'שוב שנית לקדשה' בבנין עדי עד בב"א.

פב. מובא בשמו של הרבי רבי שמעלקא מניקלשבורג בספר יכבד אב (עמ' 85), הנה אנו מחכים לגאולה אע"פ שיתמהמה עכ"ז אחכה בכל יום שיבא, והדוגמא ברב שדורש שאין לו סוף לאריכות דרשתו, והעולם מחכין שיסיים, (אבל ולבסוף שגומר, כן יש לנו לדעת שסופו יהי' שנזכה לגאולה במהרה בימינו, ולזה מסיים [-הדרשן] ובא לציון.